

Ψυχαναλυτικές απόψεις σχετικά με τη γραφή και το περιεχόμενο των μύθων
[Σημειώσεις από το βιωματικό σεμινάριο «Μυθολογία και Ψυχανάλυση».
Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα «ΕΠΕΚΕΙΝΑ»]

Σάββας Μπακιρτζόγλου, ψυχολόγος-ψυχαναλυτής

Ο Μύθος είναι μια ανώνυμη προφορική διήγηση συχνά και γραπτή. Πρόκειται για ένα έργο *αλληγορικό, μεταφορικό* ενίοτε χωρίς δημιουργό. Μας διηγείται την καταγωγή των ανθρώπων, των ζώων του θανάτου. Περιγράφει ακόμα τις σχέσεις ανάμεσα στους ανθρώπους και τα υπερφυσικά όντα. Λαμβάνει χώρα σε πρώιμες – πρωτόγονες εποχές. Κατά τους Πίνδαρο και Ηρόδοτο ο μύθος σημαίνει μια λέξη αυταπάτης ένα *λόγο αυταπάτης*, μια διάδοση, τις ανορθόδοξες, βάρβαρες και σκανδαλώδεις ιστορίες που μας διηγήθηκαν οι άλλοι και οι οποίες μεταδίδονται προφορικά: *η μυθολογία είναι διαχρονικά και φυλογενετικά μεταδιδόμενη.*

Ο Πίνδαρος

Προτομή του Ηροδότου

Στη δυτική κουλτούρα η ορθολογική σκέψη αντιδιαστέλλεται με την μυθολογική στο μέτρο κατά το οποίο ο μύθος αποτελεί μια αποκοπή, μια *σχάση* από το πραγματικό και είναι μέρος της συλλογικής -πολιτισμικής κληρονομιάς ενός λαού. Οι αρχαίες μυθολογίες αντικατοπτρίζουν τη δομή του ανθρωπίνου πνεύματος και τις αρχές της κοινωνικής δομής ,πρωτίστως την κυριαρχία, τον πόλεμο τη γονιμότητα, την σεξουαλικότητα, τις πεποιθήσεις και τη θρησκευτικότητα. Πρόκειται όπως προαναφέρθηκε για αφηγήσεις προφορικές ή γραπτές οι οποίες αντανακλούν την αγωνία του θνητού ανθρώπου για *το μετά και το πριν της ύπαρξής του*. Κάθε αναπαράσταση που καλύπτει *το κενό του πριν και του μετά* είναι καθησυχαστική διότι *ο άνθρωπος αποστρέφεται το κενό*. Η μυθολογία ως αναπαράσταση διαδέχεται το κενό καλύπτοντάς το.

Ο Κρόνος, η Ηλέκτρα, ο Οιδίπους, να μόνο μερικές φιγούρες θεών και ηρώων της ελληνικής μυθολογίας οι οποίες έπαιξαν προεξάρχοντα ρόλο στην φροϋδική σκέψη και μάλιστα σε μια χρονική περίοδο κατά την οποία η επιστημονική σκέψη ήταν επηρεασμένη από τον θετικισμό εκείνης της εποχής.

Ο Κρόνος, σχέδιο του Καραβάτζιο, 16ος αι.

"Η Ηλέκτρα στον τάφο του Αγαμέμνονα" έργο του Leighton, 1869,

«Ο Οιδίποδας λύνει το αίνιγμα της Σφίγγας» J.A. Dominique Engre 1808

Ο Freud επηρεάστηκε πρωτίστως από την *ελληνορωμαϊκή μυθολογία* ωστόσο ενδιαφέρθηκε επίσης από την Αιγυπτιακή μυθολογική παράδοση και τέχνη. Καθόλου από τη γερμανοσκανδιναβική .

Ποιος είναι ο ρόλος των ελληνικών μύθων στη φροϋδική σκέψη; Ο Freud υποστήριζε ότι για να κατανοήσουμε την παιδική σεξουαλικότητα – το παιδικό σεξουαλικό ένστικτο, τις επιθυμίες και τις αγωνίες των παιδιών σχετικά με τη σεξουαλική ζωή –

δεν επαρκεί μόνο η ιατρική- ανατομική γνώση αλλά χρειαζόμαστε πρωτίστως να εξοικειωθούμε με την ιστορία των πολιτισμών, την ψυχολογία των θρησκειών ,τη λογοτεχνία και τη μυθολογία. Έτσι το έργο του Freud είναι κατεξοχήν ανθρωπολογικό.

Από ψυχαναλυτικής σκοπιάς ο μύθος είναι μια αφήγηση η οποία συμπυκνώνει ένα βαθύ νόημα διαφορετικό από το έκδηλο. Πρόκειται για ένα είδος σκέψης η οποία διχοτομείται από την πραγματικότητα και διέπεται από την αρχή της ηδονής. Αφορά σε φαντασιακά παράγωγα της σκέψης τα οποία δομικά προσιδιάζουν με το όνειρο : ο μύθος ως κατασκευή είναι ανάλογος με την εργασία του ονείρου η οποία επίσης διέπεται από την αρχή της ηδονής και μας δείχνει το ακατάλυτο των επιθυμιών. Μάλιστα φαίνεται ότι οι τραγικοί συγγραφείς οι οποίοι αναδόμησαν τους μύθους ήταν φορείς –μεταξύ άλλων- όλου του φάσματος των ανθρώπινων επιθυμιών και έτσι σήμερα μας υποχρεώνουν να αναγνωρίσουμε τις παρορμήσεις οι οποίες αν και απωθημένες υπάρχουν πάντα μέσα μας. Αφού μύθος και όνειρο είναι από δομικής πλευράς ανάλογα τότε στο μύθο γυρεύουμε-όπως και στο όνειρο- ένα αλληγορικό συμβολικό νόημα, ένα λανθάνον μεταφορικό περιεχόμενο. Με αυτήν την έννοια ο μύθος είναι ένα αίνιγμα και αυτοί που τον παρακολουθούν πρέπει ν' αναλάβουν μόνοι τους να κατανοήσουν όσα δεν είναι εκφρασμένα, όσα δεν αναφέρονται με σαφή τρόπο όπως ακριβώς κάνει το παιδί-θεατής του καθημερινού οικογενειακού δράματος. Την ίδια δυσκολία κατανόησης συναντά και κάθε σχολιαστής ενός έργου τέχνης.

Ο Nietzsche υποστήριζε ότι ο τρόπος με τον οποίο λειτουργούμε χαρακτηρίζεται από την έμφυτη τάση μας για μεταφορές η οποία ανοίγει το δρόμο στη μυθοπλασία και την καλλιτεχνική δραστηριότητα. Είναι δηλαδή ο μύθος φορέας των φαντασιώσεών μας.

Οι μύθοι είναι συνεχείς ως το φαντασιακό τους περιεχόμενο αλλά είναι ασυνεχείς-ασυνεπείς ως προς τα γεγονότα που περιγράφουν: αυτό τους αντιδιαστέλλει με την ιστορία η οποία διέπεται από την αρχή της πραγματικότητας εφόσον παραθέτει αληθινά γεγονότα. Έτσι η ιστορία σε αντιδιαστολή με την μυθολογία είναι συνεχής- συνεπής ως προς την παράθεση γεγονότων.

Ας σκεφτούμε την ελληνική Θεογονία και Κοσμογονία του Ησιόδου : πρόκειται για ένα επικό έργο των αρχών του 7^{ου} αιώνα π.χ.

«ΗΣΙΟΔΟΣ ΚΑΙ ΜΟΥΣΑ», ΓΚΥΣΤΑΪ ΜΟΡΩ, 1891

Η ησιόδεια θεογονία ανοίγει με τον *μύθο της Αρχής*: έχουμε αρχικά το *Χάος* αλλά με την εμφάνιση της Γης το *Κενό του Σύμπαντος* αρχίζει να παίρνει μορφή οδηγώντας στον Κόσμο. Έτσι στον Ησίοδο η Γη αντιπροσωπεύει την παντοδύναμη Θεά όπως η μητέρα του νεογνού. Πρωτότοκος γιος της Γαίας είναι ο *Ουρανός* και ότι υπάρχει στον κόσμο γεννιέται από το ζεύγος Γαία-Ουρανός. Γη και Ουρανός συνευρίσκονταν ακατάπαυστα: βλέπουμε εδώ την αιμομικτική έλξη του νεογνού απέναντι στη μητέρα του πού στις πολύ πρώτες εβδομάδες της ζωής του σημαίνει την επιθυμία του βρέφους ν' απορροφηθεί από το μητρικό σώμα και ταυτόχρονα να το απορροφήσει το σώμα της μαμάς: αναφερόμαστε εδώ στην οικουμενική πρωταρχική επιθυμία και φαντασίωση (πρωτογενής φαντασίωση) της επιστροφής στο μητρικό σώμα.

Μετά τις ανακαλύψεις του Freud αποτελεί κοινό τόπο ότι η κάθε σχέση αρχίζει με τη *στοματικότητα*: η πρώτη σχέση του νεογνού είναι στοματική και αφορά στο θηλασμό και στην εξαρτητική-συμβιωτική σχέση του βρέφους με το μαστό. Εδώ εντάσσονται και οι αρχέγονες φαντασίες καταβρόχθισης- ενσωμάτωσης μελών του σώματος ή ολόκληρου του αντικειμένου, της μαμάς, επειδή ακριβώς το υποκείμενο-το νεογνό- αρνείται να βιώσει το πένθος του αποχωρισμού από το αντικείμενο (από τη μαμά). Η πρωταρχική φαντασίωση της επιστροφής στο μητρικό σώμα αφορά στην αρχαϊκή ανάγκη του βρέφους να είναι συμπλήρωμα της μητέρας στην ανάγκη δηλαδή του νεογέννητου να είναι το ενοποιημένο όν με τη μαμά κάτι το οποίο βρίσκουμε στο μύθο του «ανδρόγυνου» (*Συμπόσιο του Πλάτωνα*)¹. Αυτές οι πρωτόγονες-αρχαϊκές στοματικές -καταβροχθιστικές φαντασίες χρειάστηκε να απωθηθούν κατά τη φυλογενετική εξέλιξη μέσω του *taboo της ανθρωποφαγίας* το οποίο είναι ανάλογο με το *taboo της αιμομιξίας*.

1.Πλατωνικός μύθος του ανδρόγυνου: Αρχικά άνδρες και γυναίκες αποτελούσαν ένα αδήριτο-ενοποιημένο όν. Αυτό το ανδρόγυνο ήταν επηρμένο λόγω της ναρκισσιστικής του πληρότητας και αυτάρκειας (ύβρις) άλλως ειπείν δεν του έλλειπε τίποτα. Αυτό όργισε τους θεούς οι οποίοι τότε τιμώρησαν την έπαρση του ανδρόγυνου υποχρεώνοντας το να χωριστεί σε δύο. Έκτοτε το πεπρωμένο του κάθε κομματιού είναι να γυρεύει(νοσταλγικά) το υπόλοιπο μισό(ταίρι) με το οποίο κάποτε ήταν ένα.

Οι οπαδοί της Ορφικής θρησκείας (μυστηριακή θρησκεία του 6^{ου} π.χ. αιώνα που επεδίωκε τον εν ζωή εξαγνισμό της ψυχής του ανθρώπου) ήταν φυτοφάγοι *αμυντικά*, δηλαδή δεν έτρωγαν κρέας λόγω ενός *καννιβαλιστικού στοματικού φόβου* μήπως φάνε οποιοδήποτε όν είχε ψυχή. Ο χριστιανισμός μετουσιώνει αυτήν τη στοματική – ανθρωποφαγική ενόρμηση μέσα από τα λόγια του Χριστού κατά το Μυστικό Δείπνο *«Λάβετε φάγετε τούτον εστί το σώμα μου, πίετε εξ'αυτού πάντες., τούτο γαρ εστί το αίμα μου»* : μέσα απ'αυτά τα αλληγορικά λόγια συμβολίζεται η ένωση του ανθρώπου με το Θεό.

Θεογονίας συνέχεια: η Γαία γονιμοποιείται διαρκώς από το γιό της Ουρανό και τότε αυτή θέλει εκδίκηση αφενός επειδή καταπονείται από τη διαρκή συνουσία και αφετέρου επειδή ο Ουρανός φυλακίζει τα παιδιά του γιατί βγαίνουν τέρατα. Εκείνη ζητάει βοήθεια από τα παιδιά της -θεούς ώστε έτσι να μπορέσει τουλάχιστον να εισάγει έναν ανεκτό-«βιολογικά»- ρυθμό σεξουαλικών σχέσεων. Ο υστερότοκος, ο *Κρόνος*, ανταποκρίνεται και μ' ένα δρεπάνι που του δίνει η μαμά του ευνουχίζει τον μπαμπά του Ουρανό *στο όνομα της μητρός* : πετάει τα γεννητικά του όργανα και αρπάζει τη βασιλεία από τον πατέρα του. Βρισκόμαστε εδώ ακόμα στην εποχή της πρωτόγονης αταξίας, στην πολύ *αρχαϊκή* ακόμα *δυναδική σχέση μητέρας παιδιού*: είναι μια *μητριαρχική* περίοδος της Κοσμογονίας με προοιδιπόδεια χαρακτηριστικά όπου-όπως και σε κάθε μητριαρχία- προεξάρχει η *βία* . Δεν έχει προστεθεί ακόμα σ' αυτήν την φάση της Κοσμογονίας-όπως και στην πρώτη αναπτυξιακή φάση του παιδιού- το *τρίτο πρόσωπο, ο πατέρας, ο πατρικός νόμος, η πατρική κανονιστική οριοθετούσα τάξη*.

Ο Κρόνος, σχέδιο του Καραβάτζιο, 16ος αι.

Ο Ευνουχισμός του Ουρανού

Η Γαία λοιπόν συνουσιάζεται τόσο με τον πρωτότοκο γιό(Ουρανός) όσο και με τον δευτερότοκο (Κρόνος).

Επομένως να το πρώτο μας δίδαγμα: η ελληνική μυθολογία έχοντας ερείσματα στη Θεογονία του Ησιόδου διακατέχεται από την κληρονομιά της φαλλικής και αιμομικτικής επιθυμίας η οποία προέρχεται από τη μητέρα Γαία. Ιδού λοιπόν εδώ μέσω αυτής της μυθοπλασίας η ικανοποίηση δύο οικουμενικών επιθυμιών, της φαλλικής και της αιμομικτικής. Κατά τον Freud η Μυθολογία προσφέρει μια καθαρή ματιά, μια μαρτυρία για να αντιληφθούμε τις(οικουμενικές) ανθρώπινες επιθυμίες. Έτσι στην φροϋδική σκέψη η μυθολογία είναι η ενορμητική θεωρία δηλαδή τα διάφορα μυθικά όντα καλά και κακά αναπαριστούν τις ενορμήσεις μας άλλως ειπείν αποτελούν συμπυκνώσεις και μεταθέσεις -πάνω στην πλοκή του μύθου -των ενδοψυχικών μας δυνάμεων του «καλού» (ενορμήσεις της ζωής) και των δυνάμεων του «κακού» (ενορμήσεις του θανάτου). Φτάνουμε τώρα να πούμε ότι ο μύθος είναι μια κατασκευή του νου η οποία δομεί-εκφράζει την επιθυμία μιας ομάδας ανθρώπων επομένως ο μύθος ενώ δεν έχει σχέση με την εξωτερική πραγματικότητα έχει αντιθέτως μια προεξάρχουσα ενδοψυχική δομική αξία δηλαδή μας πληροφορεί για το περιεχόμενο της εσωτερικής, της ψυχικής μας πραγματικότητας: ο μύθος αναπαριστά το «μέσα» μας, το ενορμητικό περιεχόμενο του ενδοψυχικού μας χώρου. Αυτό μας φέρνει στο νου και λίγο από Irvin Yalom ο οποίος μας λέει ότι οι μύθοι αποτελούν την τροφή της ψυχής. Βέβαια πολύ πριν από τον Yalom ο Freud παραδεχόταν ότι η αυταπάτη της φαντασίας παίζει ένα προεξάρχοντα ρόλο στην κοινή ζωή των θνητών. Ας πούμε ότι η μυθολογία μαζί με τη θρησκεία παραμένουν η ουσία του ανθρωπίνου πνεύματος και το διαρκές αντίδοτο εναντίον του άγχους του θανάτου : ιδού σε ποιο βαθμό η ιδέα της αθανασίας και της αναστάσεως «κυκλοφορεί» στη θρησκεία και τη μυθολογία. Είναι ακριβώς αυτή τη σημασία της αυταπάτης την οποία ο Freud γύρεψε στη μυθολογία. Επιπροσθέτως αυτό που «μάγεψε» τον Freud στην ελληνορωμαϊκή μυθολογία είναι η θέση που κατέχει μέσα σ' αυτήν ο «Έρως» δηλαδή το σεξουαλικό ένστικτο: πράγματι σ' αυτήν τη μυθολογία- θρησκεία η σαρκική ευχαρίστηση δε θεωρείται αμάρτημα αλλά δικαίωμα το οποίο ο Θεός ή η φύση έδωσαν στον άνθρωπο . Έτσι αυτή η μυθολογία έρχεται να απενοχοποιήσει αυτόν τον ίδιο τον Freud ώστε να καταφέρει-μέσω της μυθολογίας-να νομιμοποιήσει τον σεξουαλικό «ντετερμινισμό» της δικής του θεωρίας σχετικά με την οικουμενικότητα της παιδικής σεξουαλικότητας το περιεχόμενο της

οποίας αφορά στην ύπαρξη των πολύμορφων διαστροφικών συνιστωσών της παιδικής σεξουαλικότητας .

Θεογονίας συνέχεια: το αίμα του ευνουχισμένου Ουρανού ανακατεμένο με σπέρμα όπου στάζει στη Γη γεννά τις Ερινύες οι οποίες είναι οι θεές της Εκδίκησης και όπου στάζει στη θάλασσα γεννά την Αφροδίτη τη θεά της ερωτικής πράξης και της αναπαραγωγής. Ιδού η αλληγορία αυτού του μύθου, το λανθάνον του νόημα : η επιθυμία για τον αφανισμό του πατέρα προξενεί αντίποινα τα οποία συμβολίζονται από τις Ερινύες και είναι μόνο το ξεπέραςμα αυτού του φόβου της τιμωρίας που θα επιτρέψει στο γιό την πρόσβαση στη γενετήσια (σεξουαλική) λειτουργία η οποία αναπαρίσταται από την Αφροδίτη. Βλέπουμε σε ποιο βαθμό η ψυχανάλυση θα βρει εδώ έδαφος για να περιγράψει ένα από τα οικουμενικότερα άγχη στον άνδρα το άγχος ευνουχισμού δηλαδή τον φόβο τιμωρίας ως συνέπεια της (οικουμενικής) πατροκτόνου επιθυμίας του αγοριού.

Κατά ησιόδεια θεογονία ο Κρόνος εν τέλει δεν απελευθέρωσε -κατά τα υπεσχημένα- τα φυλακισμένα αδέρφια του οπότε η μαμά του η Γαία τον καταράστηκε: «θα σε εκθρονίσει ένας από τους γιούς σου όπως εσύ εκθρόνισες τον πατέρα σου». Ο Κρόνος παντρεύεται τη Ρέα, μια από τις αδερφές του και για να μην τον εκθρονίσουν τα παιδιά του τα καταβροχθίζει: ιδού εδώ μια πρωτόγονη μορφή εξουσίας, η στοματική εξουσία. Οι στοματικές και ανθρωποφαγικές φαντασιώσεις είναι από τις πυρηνικότερες και αρχαιότερες στο ανθρώπινο είδος. Αποτέλεσαν δε taboo κατά την εξέλιξη του ανθρωπίνου είδους όπως το taboo της αιμομιξίας. Τις στοματικές φαντασιώσεις συναντούμε σ' όλη τη μεθύτερη ελληνική μυθολογία: Πρόκειται για την καταβρόχθιση των παιδιών από τον πατέρα η από τα άγρια θηρία στο σημείο όπου εκείνος τα εγκαταλείπει: αυτό αποτελεί μια πρώτη-πρωτόγονη μορφή ευνουχισμού δηλαδή μια έκφραση της πατρικής τιμωρίας. Όσα παιδιά ξέφυγαν από τον κίνδυνο καταβρόχθισης από τον πατέρα τους η της εγκατάλειψής τους σε ερημιές όταν κατάφεραν να γλυτώσουν από τα άγρια θηρία έγιναν μυθικοί ήρωες, θρυλικοί κατακτητές που βρίσκουν πάντοτε ένα τέλος πρόωρο και τραγικό. Ας σημειώσουμε ότι υπάρχει μια λαϊκή δοξασία που πρεσβεύει ότι τα παιδιά γεννιούνται από το στόμα : αυτή η δοξασία πηγάζει από την ελληνική μυθολογία όπου ο πατέρας κλέβει τα παιδιά από τη μητέρα για να τα καταπιεί και να τα καταστρέψει. Αυτό σημαίνει επίσης σε πιο βαθμό οι αρχαίοι είχαν κατανοήσει την αντιπαλότητα πατέρα- γιου την οποία θα περιγράψει τόσο εύστοχα ο Freud στο περίφημο οιδιπόδειο σύμπλεγμα.

Γαία και Ρέα κρύβουν από τον Κρόνο το έκτο υστερότοκό του παιδί, το Δία, για να μην το φάει. Ο Ζευς(Δίας) όμως στη συνέχεια φυλάκισε τον πατέρα του τον Κρόνο κι έγινε βασιλιάς του κόσμου. Έτσι σημαδεύεται και γίνεται και αυτός φορέας της γονικής κατάρας ν' αποκτήσει παρομοίως ένα γιό ο οποίος θα τον εκθρονίσει. Για να αποφύγει την κατάρα ο Ζευς καταπίνει τη γυναίκα του Μήτιδα η οποία είναι έγκυος στο πρώτο τους παιδί. Τώρα φέρει αυτός ο ίδιος τον καρπό της γυναίκας του: πρόκειται όμως για κορίτσι, για την Αθηνά, η οποία τελικά γεννιέται από το κεφάλι του Δία. Στη συνέχεια ο Ζευς καταδιώκει τους μνηστήρες και τον εραστή της κόρης του Αθηνάς. Ιδου μέσα στο μύθο η ικανοποίηση της πατρικής αιμομιξίας: η κόρη γίνεται για τον πατέρα το φανταστικό αντικείμενο του πόθου στο μέτρο κατά το οποίο εκείνος καταδιώκει τους μνηστήρες της κόρης του . Πράγματι θέλει την κόρη του παρθένα κρατώντας την έτσι για τον εαυτόν του. Ας σημειώσουμε ότι η λέξη αιμομιξία εισήχθη στη ελληνική γλώσσα κατά τον 7^ο μΧ. αιώνα, σημαίνει την ανάμιξη του αίματος και εκφράζει το έως τότε ακατονόμαστο το «*αρρητ'αρρήτων*» όπως γράφει ο Σοφοκλής στο έργο του «*Οιδίπους Τύραννος*». Η Αθηνά παραμένει παρθένα πραγματοποιώντας τη ασυνείδητη επιθυμία του πατέρα (θυγατρική αιμομιξία).Έτσι ο Ζευς τελικά εμποδίζει τη γέννηση ενός εγγονού ο οποίος κάποτε θα τον δολοφονούσε για να του κλέψει την εξουσία. Ας σημειώσουμε εδώ την οικουμενικότητα μιας ενδοψυχικής σύγκρουσης : από τη μια ο πατέρας θέλει ν' αποκτήσει γιό μέσω του οποίου θα συνεχιστεί ο ίδιος, από την άλλη όμως ταυτόχρονα, αμφισβητεί ότι θα πρέπει να του παραχωρήσει τη θέση του. Ιδού η σύγκρουση η οποία μπορεί να οδηγεί το Εγώ στο σχηματισμό του συμπτώματος της στειρότητας ως συμβιβαστική λύση. Ο Ζευς πήρε πολλές συζύγους αλλά τελικά επανέρχεται , επιστρέφει θα λέγαμε σ' έναν απωθημένο έρωτα (επιστροφή του απωθημένου), στον έρωτα με την αδερφή του Ήρα με την οποία απέκτησε δύο κόρες κι 'ένα γιό τον Άρη, θεό του πολέμου και της βίας. Ο Άρης ως παιδί της αδελφικής αιμομιξίας είναι τρελό και τα περισσότερα παιδιά του θα είναι τέρατα ανατομικά και πνευματικά αλλά ταυτόχρονα και ήρωες-θριαμβευτές *Είναι τέρατα επειδή ενσαρκώνουν τη φρίκη της παράβασης του απαγορευμένου πόθου*. Είναι ήρωες-θριαμβευτές γιατί αποτελούν για τη μαμά τους τα αγαπημένα τέκνα τα αγνά τέκνα του έρωτα (εδώ έρωτας για τον αδερφό και μέσω αυτού για τον πατέρα). Άλλωστε το δραματικό αποκορύφωμα της ελληνικής τραγωδίας είναι ν' αποκαλύψει μέσα σε κάθε ήρωα ένα τέρας : *Οιδίποδας, τον Θησέα, τον Αίγισθος κ.λ.π.*: Η γενεαλογία τους είναι ένα ανακάτεμα από αιμομιξίες, παιδοκτονίες, πατροκτονίες, αδελφοκτονίες,

μητροκτονίες κ.λ.π. Εντούτοις η *μοιχεία του Άρη με την Αφροδίτη* αποφέρει φυσιολογικά παιδιά μεταξύ των οποίων την *Αρμονία* της οποίας ένας από τους απογόνους είναι ο *Οιδίπους ο Θηβαίος*. Σ' αυτόν συνυπάρχουν σ'ένα τραγικό συγκερασμό η πιο έντονη σεξουαλική επιθυμία προερχόμενη από την προγονή του Αφροδίτη και η πιο βίαια δολοφονική διάθεση προερχόμενη από τον πρόγονό του Άρη.

Ο *μύθος του Οιδίποδα* μας απασχολεί επειδή, μαζί με το *μύθο του Νάρκισσου* αποτελούν τη ραχοκοκαλιά της κατ' εξοχήν φροϋδικής ανακάλυψης: της *θεωρίας της παιδικής σεξουαλικότητας*. Τον μύθο του Οιδίποδα βρίσκουμε ήδη στα ομηρικά έπη (*έπη του Θηβαϊκού κύκλου*). Πατέρας του Οιδίποδα ήταν ο *Λάιος*, ο οποίος έγινε βασιλιάς των Θηβών και παντρεύτηκε την *Ιοκάστη*. Το ζεύγος επί μακρόν παρέμενε άτεκνο οπότε πήγε στο Μαντείο των Δελφών για να συμβουλευτεί την Πυθία. Εκείνη απάντησε ότι αν γεννιόταν αγόρι θα σκότωνε τον πατέρα του. Όταν γεννήθηκε το αγόρι ο πατέρας του φοβούμενος την πραγματοποίηση του χρησμού τρύπησε κι έδεσε τα πόδια του παιδιού του και τον έδωσε σ' ένα δούλο για να τον αφήσει στον Κιθαιρώνα. Ένας βοσκός μάζεψε το αγόρι και η γυναίκα του το υιοθέτησε. Του θεράπευσε τις πληγές των ποδιών του και τον ονόμασε Οιδίποδα λόγω του οιδήματος. Κατά την ενηλικίωσή του ο Οιδίπους διακρινόταν για τη ρώμη του τόσο ώστε οι συνομήλικοί του να τον βρίζουν αποκαλώντας τον νόθο. Επειδή η θετή του μαμά αρνιόταν να του φανερώσει την αλήθεια για την καταγωγή του ο Οιδίπους πήγε στο μαντείο των Δελφών για να μάθει σχετικά. Ο θεός του Μαντείου του είπε να μην επιστρέψει στην πατρίδα του γιατί εκεί θα γινόταν πατροκτόνος και θα παντρευόταν τη μητέρα του. Πιο συγκεκριμένα προεξάρχον πρόσωπο του μύθου είναι ο *τυφλός μάντις Τειρεσίας* ο οποίος προείπε στον Οιδίποδα τις συμφορές που θα τον έπλητταν (*βρίσκουμε τον ερμαφρόδιτο Τειρεσία παντού στις παραμονές μιας καταστροφής η μιας σημαντικής μεταλλαγής*). Ο Οιδίπους νόμιζε ότι η πατρίδα του ήταν η Κόρινθος οπότε για να μην υποστεί τα δεινά του χρησμού φεύγοντας από το Μαντείο των Δελφών πήγε στη Βοιωτία. Στη θέση «*Σχιστή Οδός*» συνάντησε – χωρίς να το γνωρίζει- τον αληθινό πατέρα του το Λάιο ο οποίος πήγαινε στους Δελφούς πάνω σε άρμα. Ο οδηγός του άρματος φώναξε στον Οιδίποδα να παραμερίσει αλλά αυτός εξοργίστηκε και τους σκότωσε όλους: *Ιδού το θέμα της πατροκτονίας στο μύθο*. Στη συνέχεια ο Οιδίπους ήλθε στη Θήβα όπου, μετά τη δολοφονία του Λαίου, βασιλιάς είχε αναλάβει ο *Κρέων*. Ο Οιδίπους βρήκε τη χώρα

σε μεγάλη συμφορά. Επειδή ο Λάβδακος ο πατέρας του δολοφονηθέντος Λάιου είχε περιφρονήσει τη λατρεία του Διονύσου τότε αυτός –ή η Ήρα- απέστειλε τη *Σφίγγα*, ένα τέρας με πρόσωπο γυναίκας, στήθος πόδια και ουρά λιονταριού και φτερά όρνεου. Η Σφίγγα (Σφίνξ) καθόταν στο όρος Φίνιον στη Θήβα και έθετε το εξής αίνιγμα στους Θηβαίους :*« ποιο είναι το ζώο το οποίο έχει πάντα την ίδια μορφή , το πρωί έχει τέσσερα πόδια, το μεσημέρι δύο και το βράδυ τρία, σε όσα δε περισσότερα πόδια στηρίζεται τόσο δυσκολότερα περπατά;»* Η Σφίγγα καταβρόχθιζε όποιον δε μπορούσε να το λύσει. Ο βασιλιάς της Θήβας Κρέων πληγείς από την καταβρόχθιση του γιού του από τη Σφίγγα διεμήνυσε ότι όποιος λύσει το αίνιγμα θα του παραχωρήσει όχι μόνο τη βασιλεία αλλά και την αδερφή του την Ιοκάστη τη χήρα του φονευθέντος Λάιου (πρόκειται για τη μαμά Οιδίποδα). Τελικά στη Σφίγγα παρουσιάστηκε και ο Οιδίπους ο οποίος έλυσε το αίνιγμα: *το ζώο του αινίγματος είναι ο άνθρωπος ο οποίος ως νεογνό είναι τετράποδος ,όταν μεγαλώσει μεταχειρίζεται τα δύο του πόδια και όταν γεράσει χρησιμοποιεί βακτηρία. Ευκολότερα δε βαδίζει με τα δύο του πόδια παρά με τα τρία η τέσσερα.* Μετά τη λύση του αινίγματος η Σφίνξ αυτοκτόνησε πέφτοντας από το βράχο της αλλά κατ' άλλους τη σκότωσε ο Οιδίπους, Στη συνέχεια ο Οιδίπους παίρνει τη βασιλεία των Θηβών και παντρεύεται την Ιοκάστη αγνοώντας ότι είναι η μητέρα του. Από το γάμο αυτόν γεννήθηκαν δύο αγόρια και δύο κορίτσια . Η αιμομιξία αυτή επέσυρε την οργή(την «μήνιν») των Θεών με αποτέλεσμα να πέσει φοβερή πείνα στη Θήβα. Επί αυτού το Μαντείο των Δελφών απάντησε ότι η αιτία του κακού ήταν ο φόνος του Λάιου και ως σωτηρία υπέδειξε την απέλαση του ενόχου. Προσπαθώντας ο Οιδίπους ν' ανακαλύψει τον ένοχο πληροφορήθηκε από το μάντη Τειρεσία το *διπλό του έγκλημα της πατροκτονίας και της αιμομιξίας.* Η Ιοκάστη απελπίζεται και αυτοκτονεί απαγχονιζόμενη ενώ ο Οιδίπους βγάζει τα μάτια του και εξορίζεται από τον Κρέοντα και τους γιούς του. Ο τυφλός γέροντας συνοδευόμενος από την κόρη του Αντιγόνη φτάνει στον Κολωνό στο *ιερό άλσος των Ευμενίδων.* Κατέφυγε εκεί ως ικέτης και έγινε δεκτός από τον βασιλέα της Αθήνας *Θησέα.* Στη συνέχεια εξαφανίστηκε μυστηριωδώς αφού καταράστηκε τους γιούς του επειδή άφησαν(επέτρεψαν) να εξοριστεί. Ο Οιδίπους δε θα βρει την ησυχία παρά στο θάνατο.

Μέσα σ' ένα κλίμα φεουδαρχικού ακαδημαϊσμού ο S. Freud χρησιμοποίησε τον μύθο του Οιδίποδα που τόσο οδυνηρά εκφράζει το νόημα του ελληνικού παράλογου, για να δημιουργήσει ένα σύμβολο και μια μεταφορά της **ενδοσκόπησης.** Ο Οιδίπους όπως και ο προφήτης, θυσιάζει την όραση για να

κοιτάζει μέσα του. Η συνάντηση του ανθρώπου με τον εαυτόν του συντελεί στο να εμφανίζονται οι πιο γόνιμες και ευφάνταστες δυνάμεις.

Η ως άνω εκδοχή του μύθου είναι η Ομηρική. Κατά τις προομηρικές παραλλαγές ο Λάιος είχε μια πρώτη γυναίκα με την οποία έκανε τον Οιδίποδα και την Ιοκάστη την παντρεύτηκε σε δεύτερο γάμο. Με αυτήν την έννοια η Ιοκάστη με την οποία παντρεύεται εν τέλει ο Οιδίπους δεν είναι η μαμά του αλλά μητριά του: *πρόκειται λοιπόν θεμελίωσαν την εκδοχή ότι η Ιοκάστη παντρεύτηκε τον για «ψυχική αιμομιξία».* *Είναι λοιπόν ο Όμηρος και στη συνέχεια οι αρχαίοι τραγωδοί οι οποίοι θεμελίωσαν την εκδοχή ότι η Ιοκάστη παντρεύτηκε τον ίδιο της το γιό.* Το ερώτημα που θέτουμε είναι το *γιατί οι συγγραφείς αυτοί να παραλλάζουν με αυτόν τον τρόπο το μύθο.* Κατά μία παραλλαγή του μύθου η Σφίνξ είναι νόθα κόρη του Λαίου την οποία εκείνος απέκτησε πριν από το γάμο του. Έτσι για τον ψυχαναλυτή -σ' αυτήν την παραλλαγή - *η πάλη ανάμεσα στη Σφίγγα και στον Οιδίποδα αναπαριστά τον ανταγωνισμό μεταξύ αδερφιών.* Ο Λάιος , ο πατέρας του Οιδίποδα, δεν έδωσε στο γιό του κανένα όνομα και έβαλε το βοσκό του να του τρυπήσουν τους αστραγάλους. *Σκεπτόμενοι ψυχαναλυτικά η ουλή που προκύπτει σχετίζεται με την επιθυμία του πατέρα να πεθάνει ο γιός του.*

Μετά την αυτοκτονία της Ιοκάστης ακολουθεί σειρά αυτοκτονιών στους απογόνους του Οιδίποδα και έτσι το γένος των Λαβδακιδών εξαλείφεται.

Ο φιλόσοφος Hegel (19^{ος} αιών) είδε στη μορφή του μοιραίου βασιλιά των Θηβών την αρχή της ηθικής και διανοητικής αυτοσυνειδησίας του δυτικού ανθρώπου. Κατ'αυτόν ο Οιδίπους δείχνει τον τρόπο με τον οποίον αναδύεται η έννοια της ηθικής και η αναγνώριση της ενοχής, όταν δεν υπήρχε ακόμη συνείδηση ότι διαπράττεται κάποιο έγκλημα.

Ο F.Nietzsche είδε στον Οιδίποδα το παράδειγμα της ενοχής του ανθρώπου επειδή θέλει να εξουσιάσει τη φύση. Το να λύσει ο άνθρωπος το αίνιγμα της Σφίγγας, είναι σα να θέλει να λύσει το αίνιγμα της φύσης. Η σοφία είναι μια παρά φύση βδελυγμία, σαν τις «παρά φύση πράξεις» όπως η αιμομιξία και η πατροκτονία, αγού μέσω της σοφίας ο άνθρωπος ασκεί βία στη φύση αναγκάζοντας την να φανερώσει τα μυστικά της.

Κατά τον Freud η τραγωδία του Οιδίποδα συμπυκνώνει την αντίθεση μεταξύ της πανίσχυρης θέλησης των θεών και της μάταιης εναντίωσης των ανθρώπων που απειλούνται με συμφορά. Το δίδαγμα είναι η υποταγή του ανθρώπου στη θεία θέληση και η κατανόηση της ανισχυρότητάς του. Ο Freud σε όλη τη ζωή του συνέχισε να μελετά τον Οιδίποδα Τύραννο και να τελειοποιεί την ερμηνεία του. Στις τελευταίες του μελέτες ισχυριζόταν ότι ο θεικός χρησμός στην τραγωδία συνιστά μια μεταμφίσηση των ασυνείδητων επιθυμιών του. Αυτό επιτρέπει να καταστεί ορατό το ασυνείδητο.

Κατά τον Α. Γιαννάκουλα (2002) η επιστήμη ασχολείται με το δράμα νοούμενο ως δράση, ως σύνολο αντικειμενικών πράξεων ενώ η ψυχανάλυση ως επιστήμη αναφέρεται στην τραγωδία. Στο δράμα οι αιτίες είναι ενδεχομένως εξωτερικές και το πρόβλημα μπορεί να επιλυθεί με την επιστημονική πρόοδο (με τεχνολογικά και πρακτικά μέσα) , ενώ στην τραγωδία, χώρος και χρόνος, αγάπη και μίσος, ομοιότητα και διαφορά συνυπάρχουν ακριβώς όπως στο ασυνείδητο. Οι τεχνολογικές διευκολύνσεις, η βελτίωση του βιοτικού επιπέδου, οι υγιεινές εγκαταστάσεις, τα καλύτερα ψυχιατρεία κ.λπ. μπορούν να επιλύσουν σε κάποιο βαθμό το δράμα του ψυχιατρικού ασθενούς, αλλά δε θα μπορέσουν ποτέ ν'αλλάξουν την ευπάθειά του, δε θα μπορέσουν να επιλύσουν τις **εσωτερικές συγκρούσεις** που συνδέονται και συνυπάρχουν με την προσωπική του ιστορία. Δεν αρκούν καινούργιες διατάξεις ώστε να καλυφθεί το ανεκπλήρωτο κενό του υιοθετημένου παιδιού, ούτε η νομιμοποίηση των εκτρώσεων μπορεί ν'αποδώσει αθωότητα κι εμπιστοσύνη στη γυναίκα απελευθερώνοντάς την από την αμφιθυμία ή την ενοχή της.

Ο Freud δε σταματούσε μόνο στις παρατηρήσεις του στα παιδιά αλλά βεβαίως είχε στη διάθεσή του *κλινικό υλικό* από τις αναλύσεις των νευρωτικών ασθενών του. Οι ασθενείς του έβλεπαν όνειρα ορισμένα μάλιστα είναι οικουμενικά τα λεγόμενα «*τυπικά όνειρα*» (οικουμενικά) όπως αυτά στα οποία *ονειρευόμαστε το θάνατο ενός αγαπούμενου γονιού* και τα οποία μας γεμίζουν με θλίψη συχνά σε τέτοιο βαθμό ώστε να πεταγόμαστε, να ξυπνάμε στον ύπνο μας. *Ο Freud υποστήριζε ότι τα όνειρα αφορούν στην ικανοποίηση μιας επιθυμίας θανάτου.* Ο καθένας μας με τον κοινό του νου θα έλεγε ότι και μόνον ο πόνος μας σ'αυτά τα όνειρα είναι ενδεικτικός ότι δεν είναι επιθυμητή η εξαφάνιση του αγαπημένου, του δικού μας τον οποίον ονειρευτήκαμε. Ο Freud όμως μας διδάσκει ότι *είναι ακριβώς αυτή καθαυτή η αγωνία σ' αυτά τα όνειρα η οποία είναι ενδεικτική των ασυνείδητων αρνητικών προθέσεων του ονειρευμένου προς το πρόσωπο του οποίου ονειρεύεται το θάνατο.* Πρόκειται για τις *ασυνείδητες* ευχές του ονειρευμένου να δει τον πατέρα η τη μητέρα του η τ'αδέρφι του να φύγουν για πάντα. Είναι εν τέλει κυρίως οι *παιδικές επιθυμίες* οι οποίες επικρατούν λανθανόντως και στην ενήλική ζωή μας.

Κύριο μέλημα του Freud ήταν να πείσει το κοινό του για όλα αυτά, να πάρει τη «*συγκατάθεσή*» του. Προσέτρεξε τότε και κατέφυγε στο μύθο και τις παραδόσεις για να βρει «*συμμάχους*». Πράγματι ο Freud υποστήριζε ότι *η μυθολογία μας παρέχει μια οξυδερκή, στοχαστική ματιά πάνω στις ανθρώπινες επιθυμίες και μάλιστα πάνω στην πολύμορφη παιδική σεξουαλικότητα για το περιεχόμενο της οποίας η κλασική ιατρική οι γονείς και η θρησκεία εθελουφλούν και δε θέλουν να βλέπουν επειδή πάσχουν όλοι τους από την ίδια- όπως έλεγε-« υπερμετρωπία».* Τω όντι, στο μύθο του

Οιδίποδα τον οποίο στη συνέχεια ο Σοφοκλής αναδόμησε σε τραγωδία διαφαίνεται με τον πιο σαφή αποκάλυπτο και αλογόκριτο τρόπο η αμφίθυμη επιθυμία του μικρού αγοριού να σκοτώσει τον πατέρα-παράλληλα με την αγάπη του γι αυτόν- και να κοιμηθεί με την μητέρα, έτσι ώστε να πραγματοποιήσει τελικά το όνειρο μιας επανένωσης με τη μητέρα από το σώμα της οποίας είχε αποχωριστεί. Πρόκειται εδώ για ασυνείδητες επιθυμίες(του Εκείνου) σε κάθε παιδί οι οποίες όμως συνοδεύονται από άγχος επειδή λογοκρίνονται από το Υπερεγώ : αναφερόμαστε εδώ στο θετικό οιδιπόδειο σύμπλεγμα κατά το οποίο το αγόρι έχει πάρει το δρόμο της ετεροφυλοφιλίας (διαφορετικά ομιλούμε για αρνητικό οιδιπόδειο όταν το αγόρι καθλώνεται στην ερωτικοποίηση του ομόφυλου γονιού δηλαδή του πατέρα). Κατά τον Anzieu η ψυχαναλυτική ανακάλυψη χαρακτηρίζεται από ένα βασικό σταθμό : την ανακάλυψη του οιδιπόδειου συμπλέγματος. Όποιος ανατρέχει στο κείμενο της σοφόκλειας τραγωδίας βλέπει τον συγγραφέα να προσδίδει οικουμενικότητα σ' αυτές τις επιθυμίες αναλογιζόμενος πως δεν υπάρχει άντρας επί της γης ο οποίος να μην έχει δει στον ύπνο του περιπτώσεις με τη μαμά του: η μυθολογία λοιπόν ξεσκεπάζει και αποκαλύπτει με αλογόκριτο τρόπο την αιμομιξία και τον φόνο.

Έτσι στη φροϋδική «επιστημολογία» οι ελληνικοί μύθοι έρχονται να επικυρώσουν τα θεωρητικά αποτελέσματα(ευρήματα) στα οποία ο ιδρυτής της ψυχανάλυσης κατέληξε μέσω της κλινικής πράξης : άλλως ειπείν η ελληνική μυθολογία αντανακλά τις ανακαλύψεις του « γιατρού».

Σαφώς δεν είναι η μυθολογία η οποία θεμελιώνει τη θεωρία και ο ψυχαναλυτής δεν έχει ανάγκη τον Ησίοδο για να βρει το κουράγιο να πιστέψει στην ψυχανάλυση και να αντέξει τα ευρήματα επί της παιδικής σεξουαλικότητας. Τα ψυχαναλυτικά αποτελέσματα ερείδονται πρωτίστως στην άμεση παρατήρηση και στα βιογραφικά δεδομένα, δηλαδή στο ιστορικό του ασθενούς. Ο ψυχαναλυτής είναι εκεί για να ακούει-και αυτό του φτάνει- τους ελεύθερους συνειρμούς οι οποίοι συνιστούν το κλειδί για την κατανόηση των συμπτωμάτων και των ονείρων των ασθενών του. Η μυθολογία όμως έχει ενδεχομένως την ικανότητα να καθιστά την ψυχαναλυτική σκέψη ενδιαφέρουσα και ανεκτή ακόμα και για εκείνον το συνομιλητή μας ο οποίος εύκολα θα αισθανόταν αποστροφή για τη θεωρία της παιδικής σεξουαλικότητας. Έτσι η μυθολογία προσδίδει ενδεχομένως ακόμα και στον πιο δύσπιστο αναγνώστη της μια γνώριμη και συλλογικά αποδεκτή εκδοχή των συμπερασμάτων της ψυχανάλυσης χωρίς αυτό να σημαίνει ότι συνιστά μια επιστημονική τεκμηρίωση της ψυχανάλυσης.

Εν κατακλείδι: ο μύθος συνεισφέρει στο να πιστέψει κάποιος στην ψυχανάλυση διότι εκεί που η ανάπτυξη μιας ψυχαναλυτικής θεωρίας θα προξενούσε αντιδράσεις απόρριψης στον αναγνώστη έρχονται αυτά τα αρχαία διηγήματα που όλοι κάπου τάχουν ακούσει για να τον ενθαρρύνουν ,να τον σιγουρέψουν ότι ο ψυχαναλυτής που τα σκέπτεται δεν είναι ένας αυθαίρετος απομονωμένος διεστραμμένος αλλά αυτά που εκείνος πρεσβεύει έχουν ήδη ειπωθεί πολύ πριν απ' αυτόν και μάλιστα δια στόματος πολλών και δη μη ψυχαναλυτών. Αυτό που μας λέει ο ψυχαναλυτής δεν είναι πρωτάκουστο αλλά έχει ήδη ειπωθεί μέσα από τη φαντασιακή δραστηριότητα της ανθρωπότητας. Ιδού εδώ ένα λαμπρό παράδειγμα *συμμαχίας ανάμεσα στη μυθολογία και την επιστήμη*.

Ο άλλος στυλοβάτης της φροϋδικής θεωρίας για την παιδική σεξουαλικότητα είναι ο **μύθος του Νάρκισσου** ενός ωραιότατου νέου Βοιωτού. Υπάρχουν διάφορες εκδοχές του μεταξύ των οποίων ιδού η επικρατέστερη : ο Νάρκισσος καθήμενος στην όχθη κάποιας πηγής είδε την εικόνα του στα ύδατά της και τόσο συναρπάστηκε απ' αυτήν ώστε θέλησε να τη συλλάβει βυθίζοντας το βραχιόνά του μέσα στα νερά της πηγής. Επειδή, βεβαίως, δεν το κατόρθωσε παρέμεινε εκεί στη θέση του ν' αυτοθαυμάζεται. Στο τέλος έπαθε μαρασμό και πέθανε. Στη θέση του λίγο αργότερα φύτρωσε το ομώνυμο λουλούδι σύμβολο της φθοράς και των χθόνιων θεοτήτων.

Νάρκισσος του Καραβάτζιο

Ο Freud χρησιμοποίησε για πρώτη φορά τον όρο «ναρκισσισμός» το 1910 σε μια προσθήκη στο περίφημο άρθρο του «*Τρία δοκίμια πάνω στη θεωρία της*

σεξουαλικότητας» στην οποία προσθήκη επεξεργαζόταν την ομοφυλοφιλία του *Leonardo da Vinci*. Εδώ ο Freud αναφερόταν στους ομοφυλόφιλους ο οποίοι κάνουν όπως λέμε *ναρκισσιστική επιλογή αντικείμενου* δηλαδή με βάση την προεξάρχουσα αγάπη του εαυτού τους -την οποία ονόμασε *ναρκισσισμό-αναζητούν άλλους* οι οποίοι τους μοιάζουν δηλαδή άλλους άντρες: είναι σα να γυρεύουν το είδωλό τους στον καθρέφτη, οπότε *το σεξουαλικό τους αντικείμενο είναι ομόφυλο*, είναι το όμοιό τους. Πρόκειται για την *ερωτικοποίηση του Εγώ τους*.

Ο Freud κατάφυγε στο μύθο του Ναρκίσσου για να τεκμηριώσει τις θεωρητικές του ανακαλύψεις για την παιδική σεξουαλικότητα καθώς προσπαθούσε να κερδίσει με το μέρος του τη δύσπιστη θετική επιστημονική σκέψη της εποχής του. Πράγματι ο Freud μίλησε για το Ναρκισσισμό ως ένα από τα πρώιμα εξελικτικά στάδια της ψυχοσεξουαλικής πορείας του παιδιού. Διέκρινε ανάμεσα στον *Πρωτογενή* και το *Δευτερογενή Ναρκισσισμό*. Κατά την πρωιμότερη περίοδο του *Πρωτογενούς Ναρκισσισμού*, στις πολύ αρχικές εβδομάδες της ζωής -πριν από το σχηματισμό του Εγώ- είναι το ίδιο το σώμα του βρέφους, το σύνολο των οργάνων του, το οποίο αποτελεί *το πρώτο αντικείμενο αγάπης το πρώτο αντικείμενο των λιβιδινικών επενδύσεων*. Λέμε ότι η λιβιδώσ είναι ναρκισσιστική και αναφερόμαστε εδώ σ'έναν έναν *σωματικό ναρκισσισμό*. Κατά το στάδιο του *Δευτερογενούς Ναρκισσισμού* το Εγώ έχει σχηματιστεί και είναι αυτό το νεοσχηματισθέν Εγώ το οποίο γίνεται το αντικείμενο των λιβιδινικών ενορμήσεων. Εδώ είναι *το νεοσυγκροτηθέν Εγώ το οποίο ερωτικοποιείται*. Με άλλα λόγια κατά το Στάδιο του *Ναρκισσισμού* –είτε πρωτογενούς είτε δευτερογενούς- το νεογέννητο ζει πάντα μ'έναν τρόπο μοναχικό, κεντρομόλο αφού όλος ο κόσμος του γίνεται το αρχικά σώμα και μετά το Εγώ του.

Αυτές ακριβώς τις θεωρητικές ανακαλύψεις περί *Ναρκισσισμού* τις οποίες ο Freud εξήγαγε μέσα από την κλινική πράξη οι πρόγονοί μας τις είχαν περιγράψει και συμπυκνώσει μέσα στη μυθολογία τους περί του ηδυπαθούς και εγωπαθούς Ναρκίσσου.

Ο Freud στηρίχτηκε επίσης μεταξύ πολλών άλλων μύθων και στο μύθο της *Ηλέκτρας* για να τεκμηριώσει προς το επιστημονικό κοινό τις ανακαλύψεις του.

Η ηθοποιός Πόλυ Σαίτη στο ρόλο της «Ηλέκτρας» του Σοφοκλή
(σκηνοθεσία Α.Τσιριγκούλης)

Ο Μύθος αναδομήθηκε λογοτεχνικά τόσο όσο από τους Αττικούς τραγωδούς *Αισχύλο*, *Ευριπίδη* και *Σοφοκλή*, όσο και από σύγχρονους συγγραφείς ένδειξη της αύξουσας σημασίας που είχε αποκτήσει το πρόσωπο της Ηλέκτρας από την αρχαιότητα έως σήμερα. Ας σημειωθεί ότι ένας μύθος απαρτίζεται από το σύνολο των εκδοχών του αυτός είναι εξάλλου ο ορισμός του.

Σύμφωνα με τα ομηρικά έπη στις Μυκήνες και το Άργος βασιλιάς ήταν ο *Αγαμέμνων* ο γιός του Αχαιού *Ατρέα*. Ο Ατρέας Αγαμέμνων ηγήθηκε των Ελλήνων στον ομηρικό *Τρωικό Πόλεμο*. Ήταν αυτός ο οποίος θυσίασε την κόρη του *Ιφιγένεια* στη θεά Άρτεμη για να φυσήξουν οι άνεμοι και να αποπλεύσει ο στόλος του ο οποίος ήταν παγιδευμένος στην Αυλίδα. Γυναίκα του Αγαμέμνονα ήταν η *Κλυταιμνήστρα* (ή Κλυταιμήστρα κατά το αρχαιότερο) και παιδιά τους, εκτός από τη θυσιασμένη Ιφιγένεια, η Ηλέκτρα η Χρυσόθεμις και ο μοναχογιός τους Ορέστης. Κατά την απουσία του Αγαμέμνονα στον Τρωικό Πόλεμο η Κλυταιμνήστρα συνδέθηκε ερωτικά με τον ξάδερφό του *Αίγισθο*. Όταν ο Αγαμέμνων επέστρεψε από την Τροία η Κλυταιμήστρα σκότωσε ή συνέργησε μαζί με τον Αίγισθο στο *φόνο του Αγαμέμνονα*. Έπειτα βασίλεψε με τον Αίγισθο για μια οκταετία στις *Μυκήνες* έως ότου επέστρεψε ο Ορέστης από την Φωκίδα. Ήταν εκεί σ'εκείνη την περιοχή όπου ο Ορέστης σώθηκε από τις διώξεις του Αίγισθου και μεγάλωσε με τις φροντίδες μιας τροφού μετά τη δολοφονία του πατέρα του. Με τη συνεργία-συνοδεία και τις ενθαρρύνσεις

της εύτολμης αδελφής του Ηλέκτρας ο Ορέστης σκότωσε τόσο τη μητέρα του Κλυταιμνήστρα όσο και τον εραστή της Αίγισθο για να εκδικηθεί τη θανάτωση του πατέρα τους Αγαμέμνονα. Η Ηλέκτρα έχοντας ως ιδεώδες την ανδρεία ήθελε να κάνει τον αδερφό της άνδρα. Έτσι απογοητεύτηκε από την προηγηθείσα αναβλητικότητα του Ορέστη να διαπράξει το φονικό. Εκείνη καταλάβαινε ότι ήταν αυτή η ίδια η οποία έπρεπε ν'αναλάβει δράση και να πάρει αποφασιστικό μέρος στο φόνο της μαμάς της Κλυταιμνήστρας. Άλλωστε μετά τη δολοφονία του πατέρα της κατά τα χρόνια της απουσίας του μικρού της αδερφού Ορέστη στη Φωκίδα, νομίζοντάς τον νεκρό, η Ηλέκτρα σκέφτεται προς στιγμήν να πάρει η ίδια στα χέρια της την εκδίκηση του πατέρα της. *Ταυτιζόμενη με το νεκρό της πατέρα είναι σα να δέχεται η ίδια την αδικία και επιθυμεί να πάρει εκδίκηση.* Η Ηλέκτρα του Σοφοκλή λέει ότι η προσβολή πρέπει να απαντηθεί με προσβολή ενώ με ανάλογο τρόπο η Ηλέκτρα του Ευριπίδη λέει ότι ο δόλος πρέπει ν'απαντηθεί με το δόλο. Η ηρωίδα ωθείται από ένα ένστικτο κυριαρχίας και επιθυμώντας(φαντασιακά) να πάρει τη θέση της μητέρας της πλάι στον Αγαμέμνονα είναι έτοιμη για όλα προκειμένου να εξοντώσει τον αντίπαλό της. Χαρακτηριστική στο μύθο είναι η παθιασμένη αγάπη της Ηλέκτρας προς τον πατέρα της Αγαμέμνονα και προς τον αδερφό της Ορέστη (και στις δύο περιπτώσεις αιμομικτική διάσταση) αφού στο πρόσωπο του Ορέστη η ψυχαναλυτική ματιά βλέπει ένα υποκατάστατο του πατέρα. Η Ηλέκτρα λάμπει σαν τη φωτιά (ήλεκτωρ) η σαν το ήλεκτρο (κράμα μετάλλων με χρυσαφί χρώμα) αλλά κατά τον Σοφοκλή Ηλέκτρα σημαίνει μάλλον «άγαμη» (ά-λέκτρα) και όχι λαμπερή. Η ψυχαναλυτική σκέψη εδώ κάνει λόγο για «ηλέκτρειο σύμπλεγμα» η για «θετικό θηλυκό οιδιπόδειο σύμπλεγμα» χαρακτηριζόμενο από προσήλωση στον πατέρα και επιθετικότητα προς τη μητέρα. Η Ηλέκτρα του Ευριπίδη κάνει ζηλόφθονες παρατηρήσεις για τα ωραία φορέματα της μητέρας της και τη λαγνεία του σφετεριστή Αίγισθου: κατατρύχεται από την ιδέα της μητρικής κλίνης η οποία δέχεται τον προδότη, το δολοφόνο. Άλλωστε η Κλυταιμνήστρα του Ευριπίδη γνωρίζει ήδη πολύ καλά ότι η αγάπη μιας κόρης επιλέγει πάντα από την ίδια τη φύση, τον πατέρα. Ο γάλλος Giraudoux στη δική του Ηλέκτρα ανακαλεί με συγκίνηση τη στιγμή που η ηρωίδα του έτρεξε προς τον Αγαμέμνονα κατά το γυρισμό του από την Τροία: *αυτός αφέθηκε ολόκληρος στο αγκάλιασμά της κι εκείνη μπόρεσε να νοιώσει την επιδερμίδα του, τη θερμοκρασία του, ν' ακουμπήσει το μάγουλό της στο δικό του. Σφίγγοντάς τον στην αγκαλιά της νόμιζε πως τον ξαναγεννούσε όπως νόμιζε επίσης ότι ξαναγεννά για δεύτερη φορά τον*

Ορέστη. Από την πλευρά αυτήν(αγάπη προς τον πατέρα) η Ιφιγένεια που θυσιάστηκε από τον πατέρα της δε διέφερε από την Ηλέκτρα.

Στις διάφορες λογοτεχνικές μορφές του μύθου η Ηλέκτρα εμφανίζεται είτε μανιασμένη εναντίον της μητέρας της ως η ψυχή της μητροκτονίας είτε πονετική και τρυφερή γεμάτη φρίκη μπροστά στο πτώμα εκείνης που την γέννησε: μάλιστα η παλινωδία αυτή μπορεί να παρατηρείται μέσα σε ένα και το αυτό δράμα όπως στην Ηλέκτρα του Ευριπίδη. Η μεταβολή αυτή είναι σημαίνουσα, είτε γίνεται από έργο σε έργο είτε από σκηνή σε σκηνή του ίδιου έργου, αφού συμπυκνώνει τις δύο όψεις του ίδιου νομίσματος δηλαδή την αγάπη μαζί και το μίσος της κόρης για τη μητέρα. Πρόκειται για τη φροϋδική έννοια της *αμφιθυμίας*.

Από την άλλη μεριά Ορέστης έχει έλθει από το όρος (Παρνασσός) όπου μεγάλωνε για ν' ανορθώσει τον «*πεπτοκότα οίκο των Ατρείδων*». Εδώ επικαλούμαστε τον Pierre Brunel ο οποίος μας επισημαίνει το κύριο παράπτωμα των Ατρείδων: την *αλαζονεία*.

Στο μύθο έρχεται προεξάρχει το θέμα της *μητροκτονίας στο όνομα του πατρός*. Στην σοφόκλεια εκδοχή ο Ορέστης δείχνει σε ποιο βαθμό βασανίζεται από *τύψεις* καταλογίζοντας στον εαυτόν του ότι, επειδή ήταν πολύ νεαρός, δεν κατάφερε να παρεμποδίσει το φόνο του πατέρα του Αγαμέμνονα. Κατά τη M.Klein εξιδανικεύει τον πατέρα του για να καλύψει το βαθύ του μίσος εναντίον του το οποίο μεταθέτει (ασυνείδητα) προς το πρόσωπο του Αίγισθου του εραστή της μαμάς του. Βλέπουμε λοιπόν τον Ορέστη όχι μόνο ως μητροκτόνο αλλά και ως πατροκτόνο. Σύμφωνα με την M. Klein ο Ορέστης είναι μνησικάκος προς τη μητέρα του επειδή εκείνη τον είχε παραμελήσει όντας με τον Αίγισθο. Στην σοφόκλεια παραλλαγή τον βλέπουμε να ζηλοτυπεί εναντίον του Αίγισθου και να αναζωπυρώνεται η μανία του όταν η Κλυταιμνήστρα θρηνεί τον νεκρό εραστή της: εδώ ο ψυχαναλυτής δε μπορεί να μη δει ότι ο *Ορέστης εκτός από μητροκτόνος είναι-ασυνείδητα-και αιμομίκτης*. Μετά το φοβερό έγκλημα της μητροκτονίας ο *Ορέστης καταλήφθηκε από μανία* και καταδιωκόμενος από τις *Ερινύες* έφτασε στην Αρκαδία. Στη Μεγαλόπολη οι Ερινύες έθεσαν τον Ορέστη σε τέτοια παραφροσύνη ώστε απέκοψε με τα δόντια ένα από τα δάκτυλά του. Άλλωστε η Marie Delcourt κάνει λόγο για τους *βασανισμένους μητροκτόνους οι οποίοι δεν είναι παρά καταραμένοι και καταδικασμένοι να περιπλανώνται ακατάπαυστα αναζητώντας τελικό καθαρό*. Στην τριλογία του *Αισχύλου «Ορέστεια»* ο μητροκτόνος Ορέστης καταδιωκόμενος από τις *Ερινύες* κατέφυγε στο *θεό των Δελφών*. Αυτός τον απόστειλε στον *Άρειο Πάγο* των Αθηνών ο

οποίος κατά την αρχαιότητα ήταν αρμόδιος για την εφαρμογή των νόμων. Εκεί ο *Ορέστης* δικάστηκε και τελικά αθώωθηκε με την ψήφο της Αθηνάς: οι *Ερινύες* οι γυναικείες θεότητες που τιμωρούσαν την αδικοπραγία μετατράπηκαν σε *Ευμενίδες* οι οποίες έδωσαν χάρη και αθώωση. Η Αθηνά ως αντιπρόσωπος του Δία εκθρόνισε τις *Ερινύες* οι οποίες ενεργούσαν εκδικητικά (όλες οι οντότητες οι οποίες όφειλαν την προέλευσή τους στο «Όνομα της Μητρός» ήταν εχθρικές). Η θεά εισήγαγε στη θέση των *Ερινύων* το «νόμο της συγχώρεσης» στο «Όνομα του Πατρός». Βρισκόμαστε στον 5^ο αιώνα και η εξέλιξη του ψυχισμού η οποία χαρακτηρίζει αυτόν τον αιώνα αντανακλάται στο αισχυλικό έργο. Απομακρυνόμαστε εδώ από τον άτεγκτο νόμο των αντιποίνων. από την εξίσωση «έγκλημα και τιμωρία» ή «οφθαλμό αντί οφθαλμού». Πρόκειται για την *υπερεγωτική μετάλλαξη*, τη *μεταμόρφωση των Ερινύων σε Ευμενίδες* καθώς και τη δημιουργία του δικαστηρίου του *Αρείου Πάγου* με συμμετοχή ανθρώπων και όχι θεών για τη δίκη της μητροκτονίας. Αυτό βέβαια δεν αφαιρούσε από τους θεούς τα δικαιώματά τους και πράγματι στο αισχυλικό έργο η Αθηνά συμμετέχει στη δίκη αλλά η θεά αυτή καθώς και ο *Απόλλων* αντιπροσωπεύουν το «νέο κύμα», μια διαφορετική πιο εξελιγμένη αντίληψη περί δικαιοσύνης πέρα από τον πρωτόγονο νόμο των αντιποίνων.

Η τριλογία του Αισχύλου συμπυκνώνει την πορεία μιας εξέλιξης κατά τη πλέον ευγενή περίοδο της ανθρωπότητας όπου έχουμε κατάργηση του νόμου της αντεκδίκησης και εισαγωγή της συγγνώμης. Πρόκειται για μια ανθρωπολογική και ψυχολογική εξέλιξη όπου σηματοδοτείται το πέρασμα από την απόλυτη διχοτόμηση της πράξης σε «καλή» η «κακή» στην ανθρώπινη συγκρουσιακή και συμβατική συγγνώμη. Αυτή η πολιτιστική εξέλιξη του 5^{ου} αιώνα π.χ. συμπυκνώνει και αντανακλά την ψυχοσεξουαλική εξέλιξη του *Υπερεγώ* στο παιδί : Το *Υπερεγώ* του μικρού παιδιού κατά την προοιδιπδόχεια περίοδο της ζωής του είναι άκαμπτο σαδιστικό και άκρως τιμωρητικό προς το Εγώ. Αυτό το βλέπουμε στις *αρχαϊκές ομηρικές μορφές του μύθου της Ηλέκτρας* όπου έχουμε τις *Ερινύες* να κατασπαράσσουν μέχρι θανάτου τον *Ορέστη*. Κατά την πορεία της εξέλιξής του το *Υπερεγώ* του παιδιού γίνεται διαλλακτικότερο προς το Εγώ, μπορεί να προτείνει *δυνατότητες συγχώρεσης* κάτι που το βλέπουμε να συμπυκνώνεται στην αισχύλεια εκδοχή του μύθου με τις *Ευμενίδες*. Ο Αισχύλος με τους νεωτερισμούς που εισάγει επαναστατεί κατά του «κατεστημένου» της εποχής στην αρχή του 5^{ου} αιώνα -το οποίο ήταν ακόμα βασισμένο στο νόμο των αντιποίνων των *Ερινύων*- μετατρέποντας τις *Ερινύες* σε *Ευμενίδες*. Εισάγει ο Αισχύλος μια *μεταλλαγή του Υπερεγώ του άστεως* μέσα από την πτώση («εκθρονισμό») της

διχοτομίζουσας εξουσίας των Ερινύων πού έκτοτε γίνονται Ευμενίδες. Η αθώωση του Ορέστη από τον Άρειο Πάγο υπήρξε ψυχολογικά και πολιτικά το πιο σημαντικό βήμα της ιστορίας της ανθρωπότητας. Είναι αυτή η αθώωση η οποία ενέπνευσε μερικούς αιώνες αργότερα στον χριστιανισμό τη συγγνώμη η οποία υπήρξε ο βασικότερος νεοτερισμός της Καινής Διαθήκης. Να ακόμα ένας λόγος που οδήγησε τον Freud στην ελληνική θεογονία –κοσμογονία. Είναι η μόνη που περιγράφει και έτσι «αποδεικνύει» όλη την κλίμακα της ψυχοσεξουαλικής εξέλιξης την οποία αυτός ανακάλυψε στο παιδί(στάδια-φάσεις). Αυτήν την εξέλιξη βλέπουμε επιπροσθέτως στο μύθο του Προμηθέα.

Ο Προμηθέας. Άγαλμα του Άρνο Μπρέκερ.

Ο **Προμηθέας** ήταν θεάνθρωπος γιός Τιτάνα αντίπαλος του Δία προστάτης των θνητών και προνοητής υπέρ αυτών. Ασκούσε κριτική και φθονούσε το Δία επειδή εκείνος κατείχε τη δύναμη: ο Προμηθέας φιλοδοξούσε να κάνει αλλαγή της τάξης των πραγμάτων του Κόσμου. Έτσι σε μια διαμάχη με το Δία ο Προμηθέας ανήφησε την οργή του Δία του έκλεψε τη φωτιά του κεραυνού από τον ουρανό και την έκρυψε. Έτσι έγινε σωτήρας των ανθρώπων, ένας αγαθοποιός, ένας παντοδύναμος καλός προσφέροντας στους ανθρώπους τη φωτιά. Τότε ο Δίας για να τον τιμωρήσει επειδή του πήρε την φωτιά τον αλυσόδεσε σ'έναν κίονα όπου ένας αετός κάθε μέρα του έτρωγε το συκώτι το οποίο όμως τη νύχτα ανανεωνόταν. Έτσι ο Προμηθέας εκτέθηκε σε διαρκή βάσανα. Όμως ο γιός του Δία ο Ηρακλής με τη συγκατάθεση

τελικά του πατέρα του σκότωσε τον αετό και απελευθέρωσε τον βασανιζόμενο Προμηθέα.

Ο *Αισχύλος* ορμώμενος από τον μύθο του πυροφόρου Προμηθέα έγραψε την Τραγωδία «*Προμηθέας Δεσμώτης*» μεταξύ 475 και 468 π.χ.

**Προμηθέας Δεσμώτης, Νικολά Σεμπασιάν Αντάμ, Γαλλική
Βασιλική Ακαδημία, 1762**

Πρόκειται για μια τριλογία της οποίας όμως γνωρίζουμε μόνο το πρώτο μέρος.

Ο Δίας είναι γιος του *Κρόνου* δηλαδή ενός πρωτόγονου. Είναι *τύραννος μεθυσμένος από την εξουσία, σκληρός και άκαμπτος δυνάστης και κριτής όπως κάθε νέος αφέντης*. Ασκει μια *αχαλίνωτη εξουσία, δίχως κανόνες*, στρεφόμενος ενίοτε κατά των χθονίων θεοτήτων (Κύκλωπες, Γίγαντες κ.λ.π.) και ενίοτε κατά των Ολυμπίων θεών και των θνητών. Εντούτοις ο Δίας δε θέλει να παραμείνει αρχαϊκός και άναρχος. Θέλει να εξελιχθεί *οπότε παρατηρούμε μια βραδεία εξέλιξη του χαρακτήρα του*. Επιθυμεί να υποτάξει τους αγροίκους Τιτάνες αλλά το βασίλειό του δεν είναι προετοιμασμένο. Πράγματι αντιδρούν οι ξάδερφοι του οι Κουρήτες, οι Γίγαντες, οι Τιτάνες, οι Κύκλωπες, οντότητες πρωτόγονες της Θεογονίας οι οποίες δεν τον αναγνωρίζουν ως κυρίαρχο. Οι άνθρωποι εξ'άλλου είναι πρωτόγονοι και βασιλεύει η *ωμοφαγία*. Η συμπεριφορά τους είναι παρορμητική χωρίς τη δυνατότητα της *μετάθεσης της πράξης μέσα στο χρόνο η οποία περιλαμβάνεται στη διαδικασία της σκέψης*. Το *Υπερεγώ τους είναι αρχαϊκό*, δεν υπάρχουν ούτε νόμοι ούτε απαγορεύσεις, η αίσθηση

του μέτρου και της ενοχής είναι ανύπαρκτη. Ο ψυχαναλυτής εδώ θα έβλεπε όλα τα χαρακτηριστικά τα οποία συνιστούν τις *αρχαϊκές πρωτόγονες προοιδιπόδειες ψυχικές οργανώσεις* δηλαδή το «*πριν το οιδιπόδειο*». Ο Δίας όμως θέλει να προχωρήσει, να *εξελιχτεί ψυχικά*. Τι κάνει λοιπόν; Κάνει το εξής καταπληκτικό εγχείρημα : αφήνει τον Προμηθέα να του κλέψει τη φωτιά του κεραυνού και μαζί μ'αυτήν το αλφάβητο και τους αριθμούς έτσι ώστε να δώσει την ευκαιρία στους ανθρώπους να εξανθρωπιστούν και να εκπολιτιστούν προωθώντας το εγχείρημα μιας *ανθρωπολογικής μετάλλαξης* στο βασίλειό του. Υποστηρίζεται ότι όλες τις τέχνες τις χρωστούν οι άνθρωποι στον Προμηθέα. Εμείς προσθέτουμε ότι *ο Ζευς το πυρ και ο Προμηθέας συνιστούν μια πολιτιστική διάπραξη*. Η κίνηση του Δία είναι μια *συμβολική χειρονομία* αφού έτσι *βάζει τους ανθρώπους να συμμετέχουν στην εξουσία η οποία αναπαρίσταται από τον κεραυνό*. Εδώ ο σκοπός του Ολύμπιου Διός δεν ήταν μόνο να τιμωρήσει την αξιόποινη πράξη και τον δράστη αλλά να μεταχειριστεί το γεγονός της αξιόποινης επιθυμίας για να εισαγάγει την *τιμωρία ως νέο σύστημα της νέας ηθικής τάξης των Ολυμπίων*. Ιδού λοιπόν γιατί ο Δίας άφησε τον Προμηθέα να πραγματοποιήσει μια αξιόποινη πράξη, την κλοπή της φωτιάς: του την επέτρεψε ώστε να μπορέσει να εισαγάγει την έννοια της *τιμωρίας της αξιόποινης πράξης*. Έτσι γεννήθηκε το *Υπερεγώ ως σύστημα*. Το *αμάρτημα* είναι η βάση της *διαδικασίας της ανθρωποποίησης*. Ακολουθεί ο *ευνουχισμός(τιμωρία)*, ως *συνέπεια της ενοχής*. Με αυτήν την έννοια ο Δίας είχε ως ισχυρό σύμμαχο τον Προμηθέα. Θα μπορούσαμε ακόμα να ισχυριστούμε ότι τον μεταχειρίστηκε για να προωθήσει τα σχέδιά του. Πρόκειται τελικά για δύο αντιτιθέμενες μορφές ως προς τα χαρακτηριστικά τους : τύραννος ανηλεής ο ένας, αγαθοεργός ο άλλος. Στην πραγματικότητα όμως είναι αυτή η συμπληρωματικότητα που τους ενώνει. Ο Δίας εισάγει, εξελισσόμενος, μια προηγμένη (γενετήσια) μορφή εξουσίας . Άλλως ειπείν μια κυριαρχία που εκείνος κατακτά ώριμα, αντρίκια ύστερα από πάλη , μέσα από σύγκρουση ενάντια στους Τιτάνες, τους Γίγαντες, τους Κύκλωπες οι οποίοι, σε αντίθεση ήταν διαποτισμένοι από τους πρωτόγονους νόμους της *στοματικής-καταβρωχθιστικής αναρχίας* αυτής που επικρατούσε κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Κρόνου (καταβρόχθιζε τα παιδιά του για ν' απολαμβάνει μόνος του την εξουσία του). *Με την έλευση του Δία αυτές οι αρχέγονες επιθυμίες εξέλιπαν*. Ο αρχηγός του Ολύμπου έγινε *δίκαιος πατέρας* (και) με την ψυχαναλυτική έννοια του όρου εγκαθιστώντας το «*νόμο του πατρός*» ένα νόμο ήπιο και συμβολικό σε σχέση με τους *παλιούς χθόνιους πρωτογενείς και αρχαϊκούς*

νόμους που προέρχονταν από τη μητρική εξουσία και επιθυμία (ο πρωτόγονος Κρόνος ευνοούχισε τον πατέρα του Ουρανό «στο όνομα της μητρός»).

Ίδου η συμπύκνωση μέσα στη μυθολογία της ψυχολογικής-πολιτιστικής εξέλιξης του ανθρωπίνου είδους η οποία συμβαδίζει με τα στάδια της φροϋδικής ψυχοσεξουαλικής εξέλιξη και έχει να κάνει με το πέρασμα από τη μητριαρχία στην πατριαρχία , αφορά δηλαδή στη τελική επικράτηση της πατριαρχίας, στη νίκη του κανονιστικού εσωτερικού πατρικού νόμου μέσα μας, στο θρίαμβο του πνεύματος και της σκέψης. Άλλως ειπείν από την πρωτόγονη αισθησιακή ωμή ενορμητική αμεσότητα περνάμε στη συγκράτηση και την πειθαρχία των νόμων. Πρόκειται για την εφαρμογή των νόμων στο «όνομα του πατρός». Αυτού του είδους η πειθαρχία, δηλαδή το Υπερεγώ του ψυχικού μας οργάνου, θα είναι το υπόβαθρο της γενετήσιας οιδιπόδειας δομής. Συμπίπτει με το ξεπέραςμα της ωμότητας και της επιθετικότητας του παρελθόντος και την καταγγελία της αυθαιρεσίας της εξουσίας προς όφελος των νόμων οι οποίοι εισαγάγουν την απαγόρευση και την τιμωρία των παραβάσεων. Μολονότι ο προηγμένος Ολύμπιος Δίας επικράτησε κατά των άναρχων Τιτάνων επιβάλλοντας νόμους και την καθεστηκυία τάξη εν τούτοις οι πρωτόγονοι θεοί εξακολουθούσαν να υπάρχουν στο βασίλειό του, υπό δυσμένεια φυσικά, αλλά τελικά υφίσταντο ως ενορμητικές δυνάμεις αυτόνομες αρνούμενες την εξουσία του. Στο ελληνικό πάνθεον βλέπουμε όλες τις διαστρωματώσεις της επιθυμίας από τις αρχαϊκές- πρωτογενείς μέχρι τις δευτερογενείς εξελιγμένες και πολιτισμένες οι οποίες παραπέμπουν στην πορεία της διαχρονικής εξέλιξης του ψυχικού μας οργάνου. Έχουμε- ενδοψυχικά- συνύπαρξη τόσο του αρχαϊκού όσο και του εξελιγμένου με επικράτηση όμως του προηγμένου μέσα στην ανιούσα πορεία της ψυχοσεξουαλικής μας εξέλιξης. Πορευόμαστε από την προοιδιπόδεια αταξία στην γενετήσια-οιδιπόδεια τάξη και οργάνωση.

Η τραγωδία του Αισχύλου προβάλλει την ιδέα ότι κανένας νόμος ακόμα και θεϊκός είναι αλάθητος και ότι όλοι οι νόμοι μηδενός εξαιρουμένου καθώς έρχονται στα χέρια των ανθρώπων επιδέχονται αμφισβήτηση. Έχουμε εδώ συμβολικά την αντιπαράθεση ανάμεσα σ'έναν αγαθοποιό Προμηθέα και έναν Δία ,πατέρα επιθετικό και ευνοχιστικό. Ο μύθος μας εισαγάγει στη διαμάχη της σχέσης με τον πατέρα, στην επανάσταση εναντίον της πατρικής εξουσίας. Εδώ όμως η επιθυμία του Προμηθέα να αμφισβητήσει τους νόμους του άρχοντα των θεών δεν αφορά σε μια ευχή να εκμηδενίσει τον οιδιπόδειο ανταγωνιστή αφού ο Δίας ήταν για αυτόν πρωτίστως ένα αντικείμενο αγάπης. Βλέπουμε αυτήν την αγάπη να μεταφέρεται(μετατίθεται) στους ανθρώπους ενώ προς το Δία αυτή μετατρέπεται στο αντίθετό της και γίνεται μίσος

μέσα από μια σχέση καταδίωξης: ο Προμηθέας «βάζει κάτω» το Δία με τον ίδιο τρόπο που ο Ζευς αρχικά είχε «αλώσει» τον Προμηθέα. Παρόλα αυτά ο Προμηθέας προλέγει: «Θάρθει μια μέρα όπου τη συμμαχία και την αγάπη που ποθώ εγώ, θα την ποθεί κι εκείνος». Η αγάπη αυτή ξαναβρέθηκε στην τελική συμφιλίωση ανάμεσα στο Δία και τον Προμηθέα.

Και σ' αυτόν τον αισχύλειο μύθο προεξάρχει η υπερεγωτική μετάλλαξη, ο συμβιβασμός τελικά. Τόσο στην «Ορέστεια» όσο και στον «Προμηθέα Δεσμώτη» μας εντυπωσιάζει το νεωτεριστικό πνεύμα του Αισχύλου. Ο λεγόμενος δυτικός πολιτισμός ο ελληνοχριστιανικός έχοντας έναν φιλεύσπλαχνο μεγαλόθυμο και συγχωρητικό Θεό βασίζεται στις δύο αυτές τραγωδίες. Στον Προμηθέα η χρήση του κεραυνού- μέχρι ο ήρωας να κλέψει την φωτιά -ήταν μόνο τιμωρητική να όμως τώρα που δίνοντάς την στους ανθρώπους η φωτιά γίνεται παραγωγική αφού επιτρέπει μεταξύ άλλων το ψήσιμο του φαγητού: ο Winnicott θα μίλαγε εδώ για μετατροπή του κακού αντικειμένου – του κεραυνού- σε καλό δηλαδή σε φωτιά για ψήσιμο. Πρόκειται για την ανατροπή της αρχικής-αρχαϊκής τάξης των πραγμάτων την οποία εγκαθίδρυσε ένας πατέρας. Η ανατροπή βλέπουμε να πραγματώνεται μέσα από την αρπαγή της εξουσίας. Είναι αυτή η οποία οδήγησε στη γέννηση ενός ανθρωπίνου γένους ισχυρού που μεγαλώνεται μέσα από τα επιτεύγματά του. Η ανακάλυψη της φωτιάς ήταν ένα αποφασιστικό γεγονός στην ιστορία της εξέλιξης της ανθρωπότητας. Κατ' αρχάς επιτρέπει το ψήσιμο του φαγητού. Είναι πολλαπλή η σημασία του ψημένου φαγητού διότι προωθεί την απόθεση της ωμοφαγικής επιθυμίας η οποία εμπεριέχεται στην ευχαρίστηση του αίματος. Το ψημένο φαί μας απομακρύνει από την ανθρωποφαγική φαντασίωση. Οι τελετουργίες του ψησίματος του κρέατος παραπέμπουν στο όχι άμεσο φάγωμα του ζώου δηλαδή στη συγκράτηση της άμεσης στοματικής επιθυμίας. Κατά τον ανθρωπολόγο Levi-Strauss η προετοιμασία του γεύματος έχει τη συμβολική έννοια μιας ενδιάμεσης δραστηριότητας μεταξύ του Ουρανού και της Γης, μεταξύ της ζωής και του θανάτου, μεταξύ της φύσης και της κοινωνίας. Επίσης το ψημένο φαί έδωσε τη δυνατότητα της συντήρησης της τροφής και επομένως άνοιξε δρόμο στην εγκατάσταση της αποταμίευσης(προωκτικότητα). Πρόκειται για τον έλεγχο του στοματικού στοιχείου δηλαδή της απληστίας με την επικράτηση του προωκτικού στοιχείου δηλαδή της συγκράτησης. Η φωτιά έδωσε επίσης τη δυνατότητα ανταλλαγής της ψημένης –διατηρημένης τροφής με άλλα τρόφιμα ή πράγματα. Με το ψήσιμο διοχετεύεται η επιθετικότητα(μνησικάκη επίθεση κατά της αρχής, εναντίον της εξουσίας) με συμβολικό τρόπο μέσα από τις θυσίες ζώων Η φωτιά δηλώνει τη

σύγκρουση, δηλαδή ό,τι είναι ζωντανό μέσα στον άνθρωπο. Τέλος έρχεται με το ψήσιμο η διάκριση μεταξύ ανθρώπων και θεών: για τους ανθρώπους η σάρκα, για τους θεούς η κνίσα, αυτή που ενώνει τους ανθρώπους με το θεό και ταυτόχρονα τους διαχωρίζει. Είναι ακόμα η κνίσα σύμβολο της μετουσιωσικής λειτουργίας : η σάρκα που γίνεται καπνός και ανυψούται, η σεξουαλική ορμή που γίνεται υψηλή δημιουργία, που μετουσιώνεται σε υψηλό έργο Τέχνης. Ακόμα ας δούμε τη φωτιά ως μέσον κάθαρσης.. Ο Freud βλέπει τη φωτιά ως σύμβολο της λιβιδούς. Είναι η λιβιδινική φωτιά, η επιθυμία των ανθρώπων(η φωτιά που αναλώνει την ψυχή). Η ζέστη που ακτινοβολεί η φωτιά προκαλεί την ίδια διέγερση που συνοδεύει τη σεξουαλική διέγερση Η μορφή και η κίνηση της φλόγας θυμίζουν στο Freud την ιδέα ενός πέους εν ενεργεία: η φλόγα μας θυμίζει τη μορφή των δονήσεων του εν δράσει φαλλού. Όμως αυτό το πέος εμπεριέχει εξίσου και την ικανότητα απόσβεσης της φλόγας, ουρώντας στη στάχτη.

Κατά τον Freud ο μύθος του Προμηθέα πραγματεύεται την αναγκαιότητα της ήττας της στοματικής βίας, δηλαδή τον αποτροπιασμό της χαοτικής ζωής των πρωτόγονων Τιτάνων και γενικότερα της ωμής ενστικτώδους εννομοτικής ζωής προς όφελος των μετουσιωμένων πολιτιστικών σκοπών. Αυτό επιτυγχάνεται με την εγκατάσταση μιας τάξης η οποία εισαγάγει τα όρια στο «όνομα του πατρός». Η οποιαδήποτε υπέρβαση αυτών των ορίων συνιστά Ύβρη η οποία είναι τιμωρητέα από την εποχή της βασιλείας του Ολυμπίου Διός και εντεύθεν. Ύβρις λοιπόν είναι ό,τι διασπά τα όρια και καταργεί την καθεστηκυία τάξη. Ακολουθείται από τη δίκη (δικαιοσύνη) η οποία εγκαθιστά εκ νέου την τάξη. Ορίζουμε την Ύβρη ως κάθε υπέρβαση μιας ορισμένης ισορροπίας δυνάμεων κοσμικών, κοινωνικών η ψυχικών το δε σφάλμα που γεννά την ανισορροπία γεννά και την τιμωρία του.

Κατά τη M. Klein μια από τις εντονότερες ύβρεις είναι η απληστία με την έννοια της λαιμαργίας, ένα από τα πρώτα βιώματα της σχέσης με τη μητέρα. Επομένως η απληστία μπορεί ν'αποτελεί τη βάση του υπέρμετρου ,δηλαδή της Ύβρεως. Η έννοια της Ύβρεως έθρεψε και δόμησε το ελληνικό Υπερεγώ της εποχής του 5^{ου} π.χ. αιώνα. Τη συναντάμε στην Ορέστεια αλλά επίσης θα τη βρούμε στη φιλοσοφία του Ηρακλείτου, του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη. Η αρχαία τέχνη επίσης εμπνεύστηκε από το «μέτρον» δηλαδή από την αποφυγή του υπέρμετρου, της απληστίας, της αυθάδειας. Το περίφημο «Μηδέν Άγαν» είναι στενά συνδεδεμένο με την αποφυγή της Ύβρεως. Αυτό δείχνει σε ποιο βαθμό οι Έλληνες του Χρυσού Αιώνα ήταν ικανοί να είναι κοντά στην ενόρμηση παίρνοντας ταυτόχρονα τη σωστή απόσταση από τις αρχέγονες

ενστικτώδεις διεγέρσεις. Αυτό εξηγεί τον υψηλό βαθμό ψυχοποίησης (έννοια του P.Marty) και την καλή ψυχοσωματική τους υγεία («νούς υγής εν σώματι υγεί»).

Για τον ψυχαναλυτή ο πυροφόρος Προμηθέας μολονότι είναι ευεργέτης των ανθρώπων εντούτοις η πράξη του συνιστά Ύβρη. Ο Προμηθέας διάλεξε τον δρόμο της πρόκλησης μέσα στη μέθη της φαντασίωσης της παντοδυναμίας του. Υπερέβη την απαγόρευση του «έχειν» με την προσφορά της φωτιάς, εντούτοις από μόνο του το γεγονός ότι έδωσε φωτιά στους ανθρώπους δεν συνιστά Ύβρη. Το πραγματικό σφάλμα-φταίξιμο του Προμηθέα είναι ότι χάρισε στους ανθρώπους κάτι το οποίο αυτοί οι ίδιοι θα είχαν να κατακτήσουν, δηλαδή τους έδωσε αμέσως όλα όσα πρέπει να κερδίζονται και να κατακτώνται αφήνοντάς τους καθηλωμένους σε συνθήκες παιδικής ηλικίας. Πράγματι, είναι το νήπιο το οποίο γυρεύει άμεση «εδώ και τώρα» ικανοποίηση των αναγκών του διεπόμενο από την αρχή της ηδονής: κάνει μόνο ό,τι το ευχαριστεί και είναι φυγόπονο. Ο Προμηθέας αφαίρεσε έτσι από τους ανθρώπους τη δυνατότητα να χαράξουν μόνοι τους το μακρύ μα αναπόφευκτο δρόμο των δοκιμασιών που οδηγούν στις αλλαγές και στη Γνώση και μ'αυτόν τον τρόπο υπερέβη και την απαγόρευση του « γνωρίζειν». Δίνοντάς τους τη φωτιά ως «έτοιμη τροφή» καταργεί την απρόβλεπτη έκβαση της πορείας για να την κατακτήσουν μόνοι τους οπότε αυτοί γίνονται προβλέψιμοι και επομένως αυτός δύναται να ελέγχει-προβλέπει το μέλλον τους : ιδού ακόμα μια Ύβρις. Είναι πρωτίστως γι αυτές τις ύβρεις που ο Προμηθέας υφίσταται τη δοκιμασία.

Οι «Βάκχες» κατέχουν προνομιούχο θέση στην ψυχανάλυση. Στη μυθολογία οι «Βάκχες» ήταν γυναίκες ιέρειες του θεού Διονύσου οι οποίες εμπνέονταν από αυτόν και τελούσαν τα όργιά του «εν βακχικώ οίστρω» στον Παρνασσό και τον Κιθαιρώνα. Η τραγωδία του Ευριπίδη αναδομεί τον μύθο και φέρνει στο προσκήνιο το Διόνυσο ο οποίος επανέρχεται στη Θήβα με μορφή ανθρώπου μετά από πολύμηνη αποδημία του στην Ασία. Παραπονείται επειδή οι θείες του, οι αδερφές της μητέρας του Σεμέλης, υποστήριζαν ότι δεν ήταν γιός του Δία. Τότε για να τις εκδικηθεί τις εμπότισε- καθώς και τις άλλες θηβαίες - με το παροξυσμικό διονυσιακό πνεύμα σε βαθμό μανίας οπότε αυτές πήραν τα βουνά υμνώντας το Διόνυσο ως «Βάκχες» και μαινάδες πλέον. Επιπροσθέτως ο Διόνυσος αποφάσισε να τιμωρήσει τον βασιλιά των Θηβών Πενθέα και τη μητέρα του Αγαύη επειδή αρνήθηκαν να δεχθούν τη λατρεία του στη Θήβα. Διέταξε τότε τις «Βάκχες» -γυναίκες που τον ακολουθούσαν από την Ασία -να κτυπούν τα τύμπανά τους έξω από τα ανάκτορα του Πενθέα ενώ ο ίδιος ο Διόνυσος

ανέβηκε στο βουνό (Κιθαιρώνα) για να λάβει μέρος στους χορούς των Βάκχων γυναικών οι οποίοι περιλάμβαναν μεταξύ άλλων και ωμοφαγία δηλαδή πόση αίματος τράγου και βρώση ωμού κρέατος. Εκεί ο γέρο-Κάδμος και ο μάντις Τειρεσίας καταλαμβάνονται από ανεκλάλητη χαρά και ξαναγίνονται νέοι. Προσπαθούν τότε να πείσουν τον Πενθέα να μη διώξει το Διόνυσο και ν' αποδεχθεί τη θρησκεία του, ο Πενθέας όμως παραμένει ανένδοτος και διατάζει να του φέρουν δέσμιο τον Διόνυσο. Αρχίζει να τον ανακρίνει, του προσάπτει το αμάρτημα της ηθικής αναστάτωσης στην πόλη και τον φυλακίζει. Ο φυλακισμένος Διόνυσος προξενεί σεισμό που γκρεμίζει τα ανάκτορα και ξαναπηγαίνει στο βασιλιά για να τον πείσει ν' ασπαστεί τη θρησκεία του. Εν τω μεταξύ στον Κιθαιρώνα οι Βάκχες οργιάζουν. Μαζί τους είναι και η Αγαθή η μαμά του βασιλιά Πενθέα η οποία εν τω μεταξύ έχει καταληφθεί και αυτή από μανία . Ένας άγγελος συμβουλεύει τον Πενθέα να δεχθεί τη λατρεία του Διονύσου, ο οποίος έδωσε στους ανθρώπους την «*πανσίλυπον άμπελον*». Όμως ο Πενθέας εξοργίζεται ακόμα περισσότερο και θέλει να καταδιώξει με το στρατό τις Βάκχες και να θανατώσει το Διόνυσο επειδή μεταξύ των άλλων υποστηρίζει ότι η διονυσιακή λατρεία εμπνέει στις γυναίκες νοσηρές επιθυμίες που μολύνουν την κλίση τους. Τότε ο Διόνυσος υπνωτίζει τον Πενθέα, του επιβάλλει να φορέσει τη στολή των Βακχών - Μαινάδων – τον οδηγεί στον Κιθαιρώνα για να του δείξει τους θιάσους των γυναικών και τις μυστικές τους πράξεις. Εκεί ο Πενθέας κατασπαράσσεται από τις Μαινάδες και μάλιστα υπό την ηγεσία της Αγαθής. Μάταια ικετεύει τη μητέρα του να μην φονεύσει αυτόν τον ίδιο το γυό της. Εκείνη μαινόμενη τον ξεσκίζει τρώει κομμάτια της σαρκός του, τον κατασπαράζει εκλαμβάνοντάς τον ως λέοντα και θριαμβευτικά φέρει και περιφέρει την κεφαλήν του.

Έχουμε εδώ την επανάληψη της *ανθρωποφαγικής πράξης* των Τιτάνων. Μόνο όταν συνέρχεται η Αγαθή και μαθαίνει ότι φόνευσε το γιό της διηγείται τη λύπη της στον πατέρα της Κάδμο ενώ αναγνωρίζει το Διόνυσο και του ομολογεί ότι τον αδίκησε ως Θεό. Ο Διόνυσος εμφανίζεται ως νικητής και θεός («*η θεοφάνεια του Διόνυσου*») αφού τιμώρησε τους ασεβείς.

Βλέπουμε τον *Ευριπίδη* να καταγγέλλει μέσα από το πρόσωπο του Πενθέα το χαρακτήρα και την προσωπικότητα όλων όσοι ενσαρκώνουν την «*τελειοποίηση*» και «*τελειότητα*» την οποία θεωρεί άκαμπτη, «*παγωμένη*» και συνεπώς απρόσφορη για κάθε λιβιδινική αναδιοργανωτική παλινδρόμηση. *Ο Ευριπίδης πνεύμα ανανεωτικό, προκλητικό και αμφιθυμικό, αμφισβητεί καθετί που οδηγεί σε μια στατική τελειοποίηση,*

καταγγέλλει την τάση τελειοποίησης του 5^{ου} αιώνα . Ο Πενθέας είναι καθηλωμένος όσον αφορά τη διαδικασία «ολοκληρώσεως» του και παραμένει σε μια θέση ναρκισσιστικής επάρκειας , στατικός και αναλλοίωτος μέσα στην αναζήτηση της τελειότητας. Ενσαρκώνει τους νόμους και ηθική των Ολυμπίων θεών άκαμπτα χωρίς την παραμικρή παρεκτροπή και απόκλιση. Ο Διόνυσος του Ευριπίδη ενδυναμώνει και ανακαινίζει τον «ολυμπισμό» τον οποίο ο Ευριπίδης αισθάνεται πολύ «συντηρητικό» και «τελειοποιημένο»-«τελειωμένο» στις αρχές του 5^{ου} αιώνα . Μολονότι ο Πενθέας με τη στάση του υπερέχει έναντι των βαρβάρων εν τούτοις ο Ευριπίδης επιστά την προσοχή μας προς αυτό το τελικά νοσηρό ιδεώδες το οποίο ενσαρκώνει. Πράγματι ο Πενθέας δε μπόρεσε να φθάσει στη «σαρτρική»(Jean-Paul Sartre, γάλλος φιλόσοφος) διεργασία ««αποδιοργάνωση»- «αναδιοργάνωση» δηλαδή δε μπορεί να αποδομηθεί πρώτα, να παλινδρομήσει, να αποολοκληρωθεί για να επαναδομηθεί, να «επανολοκληρωθεί» στη συνέχεια. Κρατούσε τον εννομητικό έλεγχο δεν τον άφηνε έστω για λίγο να του φύγει μέσα από τα χέρια του. Τον χαρακτήριζε μια δυσκαμψία οριακού τύπου. Ο Διόνυσος με τη σειρά του ήθελε να εισάγει το δικό του τρόπο λατρείας ο οποίος απαρτιζόταν από στοιχεία του πρωτόγονου παρελθόντος των Ολυμπίων, όπως ο χορός των Μαινάδων ο οποίος παραπέμπει στη λατρεία της Κυβέλης μιας χθόνιας θεάς. Ο Διόνυσος προσπάθησε να ανοίξει τις λογοκριμένες οδούς του ψυχικού οργάνου του Πενθέα καθιστώντας την εννομητική του κινητικότητα και τα ψυχικά του συστήματα πιο εύκαμπτα: εν ανάγκη, σα να λέει , ας είμαστε και λίγο «τρελοί». Ας ελαττώσουμε την απωθητική δύναμη και ας αφήσουμε να λειτουργήσει η επιστροφή του απωθημένου μέσω μεταμφιεσμένων υποκατάστατων. Όταν αναγκάζει τον Πενθέα να παλινδρομήσει με τη θεία του δύναμη τον κάνει να «σπάσει» και να κατατεμαχιστεί ψυχικά Πρόκειται για την ιδιοφυία του Ευριπίδη ο οποίος ούτως η άλλως τείνει προς το μέτρον και είναι πιστός στο «μηδέν άγαν». Ο Διόνυσός του δεν προτείνει μόνο την επάνοδο των ωμών εννομήσεων(βλέπε ανθρωποφαγίες των μαινάδων που είδαμε παραπάνω) αλλά εισάγει και μια καινούργια τελετουργία η οποία συμβολίζει και αναπαριστά - μεταμφιέζοντάς τις- τις ενστικτώδεις διεγέρσεις μας. Ο Διόνυσος τελικά ζητά να μεταβολίσει το μομιοποιημένο και ναρκισσιστικό Ιδεώδες του Εγώ το οποίο ενσαρκώνει ο Πενθέας. Μέσω του προσώπου του Διονύσου ο Ευριπίδης προτείνει μια λιβιδινική έγχυση ικανή και δυνάμενη να κινητοποιήσει τη δυσκαμψία που γεννούσε ο περφεξιονισμός της εποχής του πρωτίστως οι σοφιστές εκείνης της περιόδου.. Ρίχνει έτσι ένα μήνυμα συναγερού με εντελώς ψυχαναλυτικό τρόπο.

Είναι σα να λέει *«παλινδρομήστε εν όψει μιας καλύτερης αναδιοργάνωσης»*. Ο Πενθέας έμπλεος ναρκισσισμού έζησε με το Εγώ του αποκομμένο από τις ενορμητικές του πηγές. Επέδειξε ακαμψία στο όνομα μιας ιδεώδους εικόνας εαυτού τέλειας, ακεραίας, άσπιλης, αυτάρεσκης. Συμμορφώθηκε στο συλλογικό δηλαδή στις έξωθεν ερχόμενες ιδεώδεις αξίες ξεπουλώντας την γνήσια αξία της ατομικότητάς του. Παρά το όνομά του το οποίο παραπέμπει στο *πένθος*, ο Πενθέας δε μπόρεσε να βιώσει, να πενήσει την απώλεια της τελειότητάς του. Λησμόνησε ότι ακόμα και ο ίδιος ο Δίας δεν παρουσιάστηκε ποτέ ως πρότυπο τελειότητας, αντίθετα είχε συχνά περιπέτειες κάθε άλλο παρά ηρωικές κοντά στις ανθρώπινες αδυναμίες. Πράγματι, στην αρχαία Ελλάδα θεοί και άνθρωποι υποτάσσονται στην *«ανάγκη»*, δηλαδή τους κοσμικούς νόμους. Αυτή η γεινίαση-ψυχολογική *«συγγένεια»* των ανθρώπων με τους θεούς βοήθησε ώστε οι Έλληνες να δρουν, να σκέπτονται και να δημιουργούν ως ισόθεοι. Έτσι για τον ψυχαναλυτή ο άνθρωπος δημιούργησε τον Θεό (και τις θεότητες) κατ'εικόνα και ομοίωσή του και όχι το αντίθετο. Με αυτήν την έννοια *ο κάθε λαός έχει τους μύθους και τη θρησκεία που του αξίζουν*.

Η εικόνα του Πενθέα προσιδιάζει σε αυτήν του *χρηστικού ανθρώπου* και της *χρηστικής ζωής* με προεξάρχοντα αμυντικό μηχανισμό αυτόν της *καταστολής των συγκινήσεων*. Ο Πενθέας πνίγει την επιθυμία του ξεσαλώματος, του ανεξέλεγκτου περιστασιακού *«παρακμιακού»* ξεφαντώματος γιατί αυτό θα σήμαινε υψηλές συγκινήσεις τις οποίες φαίνεται να μην *«χωράει»* αλλά και γιατί τότε θα απέκλινε από τις προδιαγραφές μια άσπιλης καθώς πρέπει εικόνας προς τα έξω (*ναρκισσιστικό πλήγμα*). Εξυπηρέτησε την κίβδηλη εικόνα εαυτού περιφρονώντας τη γνήσια ενορμητικότητά του και *καταστέλλοντας* ό,τι ζωτικότερο είχε μέσα του. Θυσίασε το ψυχικό του περιεχόμενο στο όνομα μιας *«πρόσοψης»*. Αυτό συνιστά σοβαρή *Υβρη ναρκισσιστικής προελεύσεως με αδυναμία στη δυνατότητα παλινδρόμησης*. Αυτό δε μπορεί να είναι χωρίς σοβαρές συνέπειες. Είδαμε ποιά ήταν το τέλος του: *ο Πενθέας αρρώστησε, όπως συχνά αρρωσταίνει ο χρηστικός άνθρωπος που πνίγει τις συγκινήσεις του*. Αυτή είναι η αλληγορική σημασία του φρικτού τέλους του Πενθέα. Ιδού το μήνυμα των Βακχών: *«Προσοχή! Αγγίζετε πολύ κοντά στο ιδεώδες της τελειότητας και της καθαρότητας»*. Άλλως ειπείν ο Ευριπίδης προτείνει την ικανότητα-ευλυγισία μιας λυτρωτικής περιστασιακής παλινδρόμησης του Εγώ έτσι ώστε αυτό να μπορέσει καλύτερα να ενσωματώσει τις αρχαϊκές του ενορμήσεις. Διαφορετικά η θεϊκή δύναμη θα τον υποχρεώσει να δει άμεσα και κατά πρόσωπο την υπάρχουσα *ενορμητική του τάση: με άλλα λόγια*, όπως υπογραμμίζει και ο *Andre Green* η

επιστροφή της ακυρωμένης επιθυμίας εκδηλώνεται με βιαιότητα και αδάμαστη φρενίτιδα. Πράγματι ο Πενθέας ωθεί την άρνηση της επιθυμίας στα όρια της απάρνησης και τότε «σπάει» σαν οριακή περίπτωση σε μια συγχυτική-ονειρική κατάσταση.

Κατά τον Charles Segal ο Διόνυσος αποτελεί ένα είδος προβολής προς τα έξω των φαντασιώσεων και των επιθυμιών του Πενθέα, δηλαδή μια προβολή της δικής του διονυσιακής πλευράς την οποία δε μπόρεσε να δει και να αποδεχτεί εγκαίρως. Με αυτήν την έννοια οι σχέσεις μεταξύ Διονύσου (η ενστικτώδης πλευρά της ζωής) και του Απόλλωνος (η πνευματική ενάρετη φωτεινή πλευρά της ζωής μας) είναι περισσότερο συμπληρωματικές παρά αντιφατικές. Άλλωστε, προς επίρρωση αυτής της συμπληρωματικότητας, βλέπουμε στη Μεσσήνη της Μικράς Ασίας να συνυπάρχουν το ένα δίπλα στο άλλο τα ιερά μνημεία και των δύο θεών, του Διονύσου και του Απόλλωνα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

Γιαννάκουλας Ανδρέας «Ο καθρέπτης και το είδωλο» , «Ορώμενα: τιμή στον Αριστοτέλη, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2002.

ΑΝJIEU, GILLBERT, GREEN, ΚΑΡΑΠΑΝΟΥ, ΝΙΚΟΛΑΙΔΗΣ, ΠΟΤΑΜΙΑΝΟΥ : Ψυχανάλυση και Ελληνική κουλτούρα, εκδόσεις Ράππα, Αθήνα 1983

D.EVANS: Εισαγωγικό λεξικό της Λακανικής Ψυχανάλυσης (Εκδόσεις ‘‘Ελληνικά Γράμματα’’, Αθήνα 2005)

ΚΡΑΤΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ ΒΟΡΕΙΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ : Ηλέκτρα Σοφοκλή, θεατρική περίοδος 1992-1993

ΗΛΙΟΣ: Νεώτερο Εγκυκλοπαιδικό λεξικό. Τόμοι 1,2,8,10,15,16,17

Μ.ΜΑΔΙΑΝΟΣ : Κλινική ψυχιατρική, Εκδόσεις Καστανιώτης, 2003.

ΝΙΚΟΣ ΜΑΝΟΣ : Βασικά στοιχεία κλινικής Ψυχιατρικής , UNIVERSITY STUDIO PRESS, Θεσσαλονίκη 1997.

Ν. ΝΙΚΟΛΑΙΔΗΣ :Θεοφαγία, Εκδόσεις «Εστία» Αθήνα 1994.

Ν.ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ : Λεξικό της ψυχολογίας ,Σύγχρονη Εκδοτική , Αθήνα 2005.

ΣΟΦΟΚΛΗ «Ηλέκτρα», Μετάφραση Γ.Χειμωνάς, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1994

Γ.Σ. ΦΙΛΙΠΠΟΠΟΥΛΟΣ : Δυναμική Ψυχιατρική, Α.Καραβία , Αθήνα 1971.

FREUD S.: «Ψυχοπαθολογία της καθημερινής ζωής», εκδ. «Επίκουρος», Αθήνα 1992

FREUD S.: «Πέραν της αρχής της ηδονής», εκδ. «Επίκουρος», Αθήνα 2001

Λ.ΧΑΡΤΟΚΟΛΛΗΣ : Εισαγωγή στην Ψυχιατρική, Θεμέλιο, Αθήνα 1991 .

Α.ΧΟΥΝΤΟΥΜΑΔΗ-Λ.ΠΑΤΕΡΑΚΗ, Σύντομο Λεξικό Ψυχολογικών Όρων «Δωδώνη», Αθήνα-Γιάννενα 1989.

Μεταφρασμένα

P.BRUNEL: Ο Μύθος της Ηλέκτρας, Εκδόσεις Μεγάλου Μουσικής, Αθήνα 1992

WINDGASSEN – TOLLE: Ψυχιατρική, Εκδόσεις Παρισιάνος 2003.

JEAN-CLAUDE LIAUDET: Ο ΦΡΟΥΝΤ ΜΕ ΑΠΛΑ ΛΟΓΙΑ , Εκδόσεις Πατάκη 2007

Ξενόγλωσση

R.CHEMANA, B.VANDERMERSCH: Dictionnaire de la Psychanalyse, Larousse, Paris 1995.

DICTIONNAIRE HACHETTE ENCYCLOPEDIQUE, Paris 1998

H-Ey, P.BERNARD, CH.BRISSET: Manuel de Psychiatrie, Masson, Paris 1989.

O.FENICHEL: The Psychoanalytic theory of Neurosis, Rutledge and Kegan Paul, London 1982.

FREUD S. “Studies on Hysteria” by Josef Breuer and S.Freud Hogarth Press 1955

FREUD S.”Moses and Monotheism” Hogarth Press 1955

R.GREENSON: The Technique and Practice of Psycho -Analysis, the Hogarth Press, London 1994.

P.KAUFMANN: L’apport freudien, Larousse, Paris 1998.

J.LAPLANCHE, J.-B.PONTALIS: Vocabulaire de la Psychanalyse, P.U.F., Paris 1967

PIERON HENRI: Vocabulaire de la Psychologie, P.U.F., Paris 1981.
A.POROT: Manuel Alphabetique de Psychiatrie, Puf, 1986.
A. MICHEL: Dictionnaire de la Psychanalyse, Encyclopedia Universalis, Paris 2001
A.DE MIJOLA: Dictionnaire de la Psychanalyse, Calmann –Levy, 2002.
WILHELM REICH, Character Analysis. Ed.Noonday, New York 1991.
E.ROUDINESCO, M.PLON: Dictionnaire de la Psychanalyse, Fayard, 1997
CH.RYCROFT: A critical Dictionary of Psychoanalysis, Penguin, 1972.